

გაზეთის ფასი: ერთი წლით თფილისში 7 მან., ნსხევარი წლით 3 მ. 50 კ.; თფილისის გარეთ ერთი წლით 8 მან., ნსხევარი წლით 4 მან., სსში თვით 2 მან., თითო ნაბეჭდი—15 კახ.
 ხელის-მოწერა მიიღება: თფილისში—„წერა-კითხვის გამავრ. საზოგადოების“ კანცელარიაში და „კვალის“ რედაქციაში, თეატრის ქუჩა, № 12. ტელეფონი № 734.
 თფილისის ადრესი: Тифлисъ. Редакция „КВАЛИ“.

ზინაარსი: შეუსაბამო სხეული, ფ. გ-სა—სუბარო სხვა-და-სხვა საგნებზე, მოსუბრისა.—შინაური მიმხინაღვა.—სხვა-და-სხვა აბე-ბი.—კარესნონდენციები—საზღვარ-გარეთ.—რუსეთის ცნაფრება.—* * * ლექსი, დარია ხუნდაძისა.—შიროსა, ფრანკოსი.—ფჯასის წარმომბა და განვითარება, გრ. რობაქიძისა.—ცოტა რამ ფარმა-ცევტა მდგომარეობის შესახებ, სარდიონ მამილაძისა.—წერილი რედაქციის მიმართ.—საქველ-მოქმედა საქმე.—განცხადებანი.

კვირას, 10 მარტს. **პართული თეატრი.** 1902 წელს.

3. ა. აბუშიძის

25 წლის მოღვაწეობის აღსანიშნავათ ქართულ სცენაზე ქართულ დრამატულ საზოგადოების გამკეობის მიერ გამართულ იქნება **სადღესასწაულო წარმოდგენები:**
 დილით: დასაწყისი 1 საათზე. წარმოდგენილი იქნება სცენები თავ. გ. ერისთავის კომედიადან **„ივანე“** თვითონ აუბალიანის და მთელი დასის მონა-წილეობით; დასასრულ **სადღესასწაულო მილოცვაები და სხვ.**
 საღამოთი: დასაწყისი 8 საათზე.

მესამე მოქმ., გოგოლის, კომედ. **„რევიზორი“**; მეორე მოქმ., ს. ცაგარდის, კომედ. **„ხანუმა“**; მესამე მოქმ., შოლეურის, კომედ. **„მუხომუხალა“**; მესამე მოქმ., სუნდუკიანის კომედ. **„ხათაბალა“**. დასასრულ **აპოთეოზი.**
 ადგილების ფასი საბენეფისოა.
 დრამატული საზოგადოების ადმინისტრაცია.

შუასაბამო სახელი.

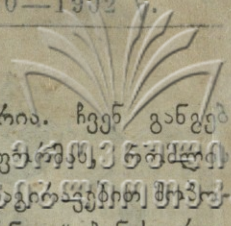
(სამეურნეო ბანკი).
 აგერ ექვს წელიწადზე მეტია, რაც ამ ჩვენ ქალაქში, დაარსდა და მოქმედობს ერთი ბანკი, რომელსაც სახელით „სამეურნეო კრედიტის საურთიერთო საზოგადოება“ ეწოდება. მის დაშარსებულთ აზრათ ქონიით მეურნეთათვის კრედიტის ოპოვების გაადვილება და ამით მეურნეობის განვითარებისთვის ხელის-შეწყობა. ამის-და მიხედვით ბანკისთვისაც სახე-ლით „სამეურნეო“ დაურქმევიათ. ეს ყოფილა მათი განზრახვა. მაგრამ ცხოვრებაში განზრახვა ხშირათ განზრახვათვე რჩება, და აქაც სწორეთ ასე მოხდა. ბანკი დაარსდა, მოქმედებს კიდევ, მხოლოთ ამ მოქმედებაში მეურნეებისთვის სესხის მიცემას და კრედიტის მოპოვებას ძალიან ცოტა ადგილი უკავია, ისე ცოტა ადგილი, რომ შეიძლება ეთქვათ, სულ უადგილოთ არისო.
 ჩვენ ხელთ გვაქვს მხოლოთ ბანკის 3 წლის (1898—1900) ანგარიშები, მაგრამ ავ აზრის ცხად-საყოფელით აქ მოქცეული ცნობებიც საკმარისია.

1901 წლის 1 იანვრისთვის ბანკს ყოლია 810 წვერი. ანგარიშიდან არა ჩანს, რა და რა ხელობის არიან ეს წვერები, სახელდობ რაჲდენია მათში მეურნე. მაგრამ არ გვერ-ნია შევცდეთ, თუ ვგუთლებთ, რომ წვერთა დიდ-ძალ უმრავ-ლესობას შეადგენენ ვაჭრები და მრეწველები და არა მეურ-ნეები.

ბანკი უშვრება დისკონტს მხოლოთ წვერების ვექსილებს. ხსენებულ 3 წლის განმავლობაში მას შესვლია 1.401.270 მანათის ვექსილები სადისკონტოთ და ამ-ჯამის შესაფერი ფულიც მიუცია ვექსილების წარმდგენლებისთვის. ე. ი. ერთ მილიონზე მეტი კრედიტით უსარგებლიათ ბანკიდან იმ წვერებს, რომლებსაც სავაჭრო ვექსილები წარუდგენიათ სა-დისკონტოთ. რადგანაც ბანკის წვერთა უმრავლესობას ვაჭრე-ბი და მრეწველები შეადგენენ, ცხადია, ეს კრედიტც უმთავ-რესათ მათ ხედენიათ წილით.

იმავე 3 წლის განმავლობაში ბანკს აულია წვერებისგან გირაოთ სარგებლიანი ქალაღდები და სხვა და სხვა სავაჭრო საქონელი და ამავებში გაუცია სესხათ 217.983 მანათი. ცხა-ლია, რომ მეურნეები აქაც არაფერ შუაში არიან. ჩვენ მეურ-ნეებს ჯერ, სამწუხაროთ, არც სარგებლიანი ქალაღდები მო-ეპოვებათ და არც სავაჭრო საქონელი დასაგირავებლათ. აქაც კრედიტით ისევ ვაჭრებსა და მრეწველებს უსარგებლიათ. მა-შასადამე, ამათ 3 წელიწადში, ვექსილებათ თუ სარგებლიან ქალაღდებისა და საქონლის დაგირავებით, სულ 1.519.254 მანათი გამოუტანიათ „სამეურნეო“ ბანკიდან სესხათ. მო-კლეთ თუ მოვკრით, ეს არის ერთ ნახევარი მილიონი მა-ნათი, 3 წელიწადში სესხათ გაცემული ვაჭრებსა და მრეწვე-ლებზე.

ანლა ევიტხოთ: რამდენია ის კრედიტი, რომლითაც მეურნეებს უსარგებლიათ? 1898—1900 წლებში „სამეურნეო“ ბანკს სხვა-და-სხვა სამეურნეო ნაწარმოებისა აულია გირაოთ-რასაკვირველია, სამეურნეო ნაწარმოების დამკრავებელი უე-ქვედათ მეურნე არ უნდა იყოს. იგი შეიძლება ვაჭარიც იყოს, რომელსაც მეურნისაგან ნაწარმოები უყილია, მაგრამ, სხვა-და-სხვა მიზეზებისა გამო, ჯერ ვერ ყილის; თანაც ფული სხვა

რამეზე ესაჭიროება და ამიტომ საქონელს აგირავენ. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც სამეურნეო ნაწარმოებთა დამგირავებლები მეურნეობათ ჩაეთვალათ. ასეთ ნაწარმოებებში ბანკისგან გაცემული სესხა უდრის 28.469 მანათს და 73 კაპიკს. ეს არის,—არც მეტი და არც ნაკლები. ზემოთ ნაჩვენებ ჯამთან შედარებით ეს 53-ჯერ ნაკლებია.

იქნება ვინმემ გვითხრას, რომ რა ბანკის ბრალია, თუ მეურნეები არ ეწვიებიან წევრებათ და კრედიტით არ სარგებლობენო. მაგრამ ჩვენ აქ ბრალიანობაზე სრულიათაც ლაპარაკი არა გვაქვს. ჩვენ აღვნიშნავთ მხოლოდ ფაქტს, რომელიც ასე თუ ისე საგულისხმეოა. და ამ ფაქტის ახსნა-განმარტებაზე ფიქრი და ლაპარაკი უფრო მნიშვნელოვანათ მიგვაჩნია, ვინემ ვინმესი მხილება უსაქმურობაში და საზარმაცეში. წვერათ არ-ჩაწერასა და კრედიტით ვერ-სარგებლობასაც ხომ თავისი მიზეზები აქვს, რა მიზეზებია ეს? ნუ თუ ჩვენს მეურნეს კრედიტი არ ესაჭიროება?

მეტიცაა თქმა იმისი, რომ კრედიტი მისთვის ძალიან საჭიროა. რამდენათაც მრავლდება მოთხოვნილებები და ირღვევა ძველებური კარ-ჩაცეტილი ეკონომია სოფელში, რამდენათაც მრავლდება იმ ნაწარმოებთა რიცხვი, რომლებიც მეურნემ უნდა იყიდოს თავის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ, ირდენათვე მატულობს ბაზარზე გამოსატან და გასაყიდ სამეურნეო ნაწარმოებთა რიცხვი. ის ძველი დრო, როცა თითოეული ოჯახი ყველა თავისთვის საჭირო ნაწარმოებებს თვითონვე ამზადებდა, სამუდამოთ გაქრა. აქლა მეურნე ბევრ ისეთ ნაწარმოებს ხზარობს, რომელსაც თვითონ იგი აღარ ან ვეღარ ამზადებს. მის შესაძენათ საჭიროა ფული. მან ბაზარზე უნდა გაიტანოს, უნდა გაყიდოს სხვა-და-სხვა სამეურნეო ნაწარმოებთა, რომ აქ აღებული ფულით სხვა საჭირო ნივთთა შეძენა შეიძლოს. რამდენათაც, ამ გვართ, სამეურნეო წარმოება საბაზრო წარმოებებს სახეს იღებს, რამდენათაც სამეურნეო ნაწარმოები ბაზარზე გასატან და გასაყიდ ნაწარმოებთა ხდება, საქონლათ იქცევა, იმდენათვე დამოკიდებული ხდება მეურნე ბაზრისა და ფასების მდგომარეობისაგან, იმდენათვე მატულობს მისთვის ფულისა და კრედიტის საჭიროება. აქ მეურნე, წვრილი მწარმოებელია იგი თუ დიდი მემამულე, უკრედიტოთ საქმის წაყვანას და მოთხოვნილებებისთვის გაძლოლას ვეღარ მოახერხებს. აი, მოიწია გლახება ქირნახული; უნდა გაყიდოს, მაგრამ, ფასები დაცემულია. ამ დროს აღვება კარს ხარჯის მკრეფავი, ღვდღის გასტუმრება, ქალის გათხოვა, მიცვალებულის დამარხვა და სხვ. მევახშემ ეს კარგათ იცის და დროს შოულობს. ან ფულს აძლევს სესხათ უზომო სარგებლით და ან ქირნახულს ყიდულობს მისგან ჩალის ფასათ. ცხადია, ის საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც ასეთ შემთხვევაში მეურნეს პატარა სარგებლით კრედიტს მიაწვდის, დიდ სამსახურს გაუწევს და დიდათ დაეხმარება. კიდევ უფრო დიდა კრედიტის საჭიროება მსხვილ მწარმოებლისთვის. მართალია, მას ჩარჩი და მევახშე ისე აღვილათ ვერ დაიმორჩილებს, როგორც წვრილ და ეკონომიურათ უძლურ მწარმოებელს, მაგრამ დიდ და ფართო წარმოებას დიდი კაპიტალიც უნდება და ამიტომ მას ხელის მონაცვლება და კრედიტით სარგებლობაც უფრო ხშირათ სჭირდება. ხშირათ ასეთ მწარმოებელსაც ნაწარმოებნი ფუქათ უწყეია, ფასების მდგომარეობისა თუ სხვა მიზეზებისა გამო ვერ გაუყიდა და იმავე დროს იძულებული ხდება დიდი სარგებლით ეძიოს ფული მევახშეებისაგან სხვა-და-სხვა ვალდებულებათა გასასწორებლათ. ეს დიდი სარგებელი; კარგ მეურნის ხელშია, მძიმე ტვირთათ აწვება წარმოებას და აფერხებს მის წინსვლელობას. ცხადია აქაც, რომ ის ბანკი, რომელიც ნაწარმოებთა დაგირაების საფუძვლით კრედიტს მისცემს მეურ-

ნეს, შესაძინე დახმარების გამწევი იქნება.

სამეურნეო კრედიტი რამდენიმე ნაირია. ჩვენ განვხილავთ ვიხსენიებთ აქ ამ კრედიტის მხოლოდ ამ ფორმის, რომელიც გამოხატველიც სამეურნეო ნაწარმოებთა დამგირავებელი კრედიტი არის. თფალის „სამეურნეო“ ბანკს, რომელზედაც ჩვენ აქ ბაასი გვაქვს, მხოლოდ ნაწარმოებთა დაგირაების საფუძვლით შეუძლია მეურნეებისთვის კრედიტის მიცემა. მაგრამ, როგორც ვნახეთ, მიუხედავად ამ უფლებისა და ცხოვრებაში უეჭველათ არსებულ მოთხოვნილებისა, ხსენებულ ბანკის მოქმედებას ამ მხრით ძალიან ცოტა ნაყოფი მოუტანია. მეურნეებისთვის კრედიტის მოპოვება ბანკს ვერ მოუხერხებია. რით და როგორ უნდა აიხსნას ეს გარემოება?

რომ ეს ბანკი წვრილ მეურნეებისთვის ყოველათ უმნიშვნელო და გამოუსადეგი იქნებოდა, ეს თავიდანვე თვით დამარსებელთაც უნდა ქონოდათ გათვალისწინებულ ი. წესდება ბანკისა მათი შედგენილია, და ვინც ამ წესდებას გაეცნობა, დარწმუნდება, რომ წვრილი მეურნე ამ ბანკში ვერც წვერათ ჩაწერას და ვერც მისგან კრედიტით სარგებლობას ვერ მოახერხებს.

ვისაც ამ ბანკში წვერათ შესვლა სურს, უნდა შეიტანოს საწევროთ მეთელი იმ ფულის, რომლითაც იგი პასუხის მგებლობას კისრულობს. კრედიტიც მხოლოდ იმდენი გაცხსნება მას, რამდენის პასუხის მგებლობასაც იგი იკისრებს წევრათ შესვლის დროს. საპასუხისმგებლო ფულის მინიმუმი 50 მანათია. მაშასადამე, 5 მანათის შეტანით შეიძლება წვერი შეიქნეთ.

ამ ნაირათ წესდება თითქოს უადვილებს წვრილ მეურნესაც ბანკში წვერათ ჩაწერას. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთ შეხედვით. წვერათ გახლამისთვის საჭიროა ზოგიერთ ისეთ ფორმალურ მხარებებს შესრულება, რომელიც ჩვენებურ გლახისთვის მოუხერხებელია. თუ წვერათ ჩაწერილს მსურველს ვინმე სანდო პირის თავდება არა აქვს და ან ბანკის კომიტეტი ვერ იცნობს, მან საპასუხისმგებლო ფულში უნდა დაუკორაოს ბანკს ან სარგებლიანი ქალაღები და ან მამული. უკანასკნელ შემთხვევაში უნდა წარადგინოს სხვა-და-სხვა დოკუმენტები: ჰლანი, სია, დაზღვევის მოწმობა, საკუთრების დოკუმენტი და სხვ. თავის თავათ ცხადია, რომ ჩვენებურ გლახისთვის ყველა ეს ძნელათ მოსახერხებელია.

მაგრამ ვეცე რომ მოახერხოს და წვერათ ჩაწეროს, არც მაინც სესხის აღების დროს ისეთი პირობები, რომლების ასრულებას იგი ვერ შეძლებს ან ვერ მოახერხებს. ის სამეურნეო ნაწარმოებები, რომლებსაც ბანკი გაცემულ სესხის უზრუნველ საყოფელათ, გირათ იღებს (პური, ქერი, სიმინდი, ღვინო, მატყლი, აბრეშუმი, თუთუნი, ბრინჯი, ბამბა), დაზღვეული უნდა იყოს, რომ, ვინცობა ნაწარმოები წაზღვს ან დაიწვას, ბანკს გაცემული სესხი არ დაეკარგოს და ზარალი არ მოუვიდეს. არ ვიცი, რამდენი გლახი უნდა იყოს ჩვენში, რომ დაზღვევის მნიშვნელობა შეგნებული ქონდეს და თავისი ქირნახულის დაზღვევას ახერხებდეს.

გირათ მიღებისათანავე იმ საწყობზე ან შენობაზე, რომელშიაც ნაწარმოები ინახება, ბანკი ბეჭედს ასვამს. სესხის გამტანს არა აქვს უფლება, ბანკის გაუგებინებლათ და იმის ნებადაურთველათ, ეს ბეჭედი ახლოს. რა უნდა ქნას მეურნემ, როცა მუშტარი გამოუწდება? ბეღელს ბეჭედი აკრავს, ქვევრს პლომბი ადევს და ამეების ამჩრობი დაწესებულება-კი თვილისში აქის. მართალია, შეიძლება მეურნეს ნიმუშები ქონდეს შენახული, მაგრამ მუშტარი რით უნდა დარწმუნდეს, რომ ნიმუშის ღვინო ქვევრისას გავს და ნიმუშათ აღებული ხორბალი ბეღლისას? მეურნემ,—მეტი გზა არა აქვს,—ბანკს უნდა აცნობოს და თხოვოს ბეჭდის აღება.

ბანკიც გაკზავნის იმ ადგილას თავის კაცს, რომელიც ნაწარმოებს ბეჭედს ახლის, მუშტარს აჩვენებს და, თუ ამ უკანასკნელმა არ იყიდა, ისევ ახალ ბეჭედს მიაკრავს და თვითონში დაბრუნდება. და ასე, ყოველ მუშტარს მოსვლის დროს, მეურნემ ბანკს უნდა სწეროს და ბანკმაც კაცები გზავნოს. ამ მიწერ-მოწერაში და მგზავრობაში რომ ბევრი დრო, შრომა და ხარჯი უნდა დაიკარგოს, ამის გაგება ძნელი არაა. რაღა გასაკვირია, რომ ასეთ პირობებში მეურნემ, განსაკუთრებით წვრილმა გლეხობამ, ამდენ დავი-დარბას ისევ თავისი შიშვეული მევახში არჩიოს და ბანკს ზურგი შეაქციოს. არაა გასაკვირი და აქი ასეც მომხდარა. მეურნეთა წრეებში ბანკს ვერც წევრები მოუპოვებია და ვერც სესხი გაუცია.

რასაკვირველაა, ბანკს უნდა ქონდეს გარანტია და სიფრთხილე, რომ სესხი არ დაეკარგოს, გაცემული ისევ თავის დროზე შემოუვიდეს. ბანკი ვერ მიიღებს საპასუხისმგებლო ფულში, რა თქმა უნდა, ისეთ მამულს, რომელსაც იურიდიული სიმტკიცე არ ახლავს, დოკუმენტები აკლია; ვერ მიიღებს ისეთ სახლს, რომელიც დაზღვეული არაა. დაიწვის დაუზღვეველი სახლი, — დაიწვის საპასუხისმგებლო ფულიც, მაშინ როდესაც, როცა სახლი დაზღვეული იყო, მისი ღირებულება დამზღვევ საზოგადოებამ უნდა გაიღოს. ამიტომ ვერც წესდება და ვერც ბანკის გამგეებს მთლათ ვერ დაედება ბრალათ, რომ ბანკს წვრილ გლეხობაში წევრები ვერ მოუპოვებია და კრედიტი ვერ მიუწოდებია. აქ უმთავრესი მიზეზი არის ჩვენი კულტურული განუვითარებლობა და სიფხიზლის ნაკლებობა.

მაგრამ ესევე არ ითქმის სხვილ მწარმოებლების შესახებაც. ამათ წრეებში ბანკს უქვევლათ მეტი წევრებიც უნდა მოეპოვა და მეტი კრედიტიც გაეკა. რამოდენიმეთ შეძლებულ მეურნეს არც წევრათ ჩაწერისთვის საჭირო ფულის გადახდა გაუჭირდება და არც ფორმალურ მხარეების შესრულება. და თუ, მიუხედავად ამისა, იგი მაინც ბანკში წევრათ არ შედის და ბანკის კრედიტს არ ეძებს, ამის მიზეზი, ჩვენი აზრით, უმთავრესათ სამეურნეო ნაწარმოებთა დაგირავების მოუწყობლობაში იმალება. ის წესი დაგირავებისა, რომლითაც ბანკი ახლა ხელ-მძღვანელობს, ძალიან შემავიწროვებელი და ხელის შემკვრელია სესხის გამტანისათვის. აბა, მართლა რომელ მეურნეს შეუძლია, ყოველ მუშტარს გამოჩენაზე ბანკს სწეროს: კაცი გამოგზავნე, მუშტარს ნაწარმოები უნდა ვაჩვენოვო? საჭიროა, ნაწარმოებთა გირაოთ აღების წესი ისე მოწყოს, რომ არც ბანკი ჩიბოდდეს უგარანტიოთ და სესხის გამტანიც არ იყოს შევიწროვებული,

ჩვენში რომ საზოგადო საწყობები და ელევატორები არსებობდეს, სამეურნეო ნაწარმოებთა დაგირავების საქმე ადვილათ მოეწყობოდა. ასეთ საწყობთა საშუალებით მეურნეები ადვილათ მიიღებდენ ბანკებიდან კრედიტს, რადგან სესხის მიხედვით საკმარისია საწყობისაგან მიღებულ კვიტანციის წარდგენა. მაგრამ ეს ჯერ ჩვენში არ არის. ამიტომ საჭიროა, „სამეურნეო“ ბანკმა აღძროს მთავრობის წინაშე შუამდგომლობა, რომ რკინის გზის სადგურებზე სახაზინო ხარჯით აგებულ იქნეს საწყობები და ელევატორები. ვინ იცის, ასეთ შუამდგომლობას იქნებ მართლა რამე სასურველი შედეგი მოყვას. თავის წხრით მთავრობა სასარგებლოთ თვლის საწყობ-ელევატორებს, და მათი აგება რუსეთში 1884 წლიდან კიდევ დაიწყო. ეს საწყობები მხოლოდ პურის დასაწყობათ და შესანახათ არის რკინის გზის სადგურებზე აშენებული. 1895 წელს რუსეთის რკინის გზებზე 332 პურის საწყობი და ელევატორი იყო აგებული. 1888 წელს მთავრობამ ნება დართო, რომ რკინის გზების კასიდან საწყობებში დალაგებულ პურში პატრონებს სესხიც მიეცეთ. მთავრობას აზრათ ქ და, რომ რკინის გზებზე ელევ-

ვატორების რიცხვი ძალიან გაემრავლებია. შიდა რუსეთში დღევანდელსა ძალიან ცდილობს მათ გავრცელებას. ამიტომ შეიძლება, თუ შუამდგომლობა დასაბუთებული იქნება, რომელიმე დაწესებულებას, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზაზე საწყობებიც იქნეს ელევატორები.

თავის მხრით ბანკს შეუძლია თვითონაც შეუდგეს სადგომების აგებას. უბრალოთ მოწყობილ პატარ-პატარა საწყობების აგება არც დიდ ხარჯებს თხოულობს და არც საძნელოა. გერმანიაში ხშირათ ხდება, რომ ერთი ან ორი პატარა სასოფლო ბანკი აშენებს საწყობს და თავისთვის ხელსაყრელათ აწარმოებს მას. საკუთარ საწყობებში „სამეურნეო“ ბანკი მიიღებს გირაოთ სამეურნეო ნაწარმოებებს და დაკარგვის შიშიც არ ექნება, როგორც ეს უთუოთ დღეს აქვს. სესხის ამღებისთვისაც ეს უფრო მოხერხებული იქნება. იქ მას ყოველთვის შეეძლება თავის ნაწარმოების მუშტარისთვის ჩვენება და იქ შევიწროვებული არ იქნება, როგორც დღეს, როცა წამ და უწამ ბანკს უნდა მიმართოს და ბანკის წარმომადგენელი მოითხოვოს.

ყოველ შემთხვევაში, ჩვენში საწყობები და ელევატორები გავრცელება თუ არა, ახლანდელი წესი სამეურნეო ნაწარმოებთა გირაოთ აღებისა ბანკმა უქვევლათ უნდა შეცვალოს და შეცვალოს ისე, რომ თვითონაც ხელში გარანტია ქონდეს და სესხის გამტანსაც საქმეს უაღვილებდეს. ჩვენი აზრით, სრულიათ საჭირო არ არის, რომ თითოეულ შემთხვევაში ბანკი გზავნიდეს მეურნესთან თავის კაცს ნაწარმოებებზე ბეჭედის ასაღებათ და დასაკვრელათ. აქ ცენტრალიზაცია არ ვარგა; უფრო საჭირო, სასარგებლო და მოსახერხებელია დეცენტრალიზაცია. ბანკს შეუძლია ის ადგილები, საცა მას გირაოს აღება და სესხის გაცემა უხედება, რაიონებათ დაყოს და თითოეულ რაიონში თავისი წარმომადგენლობა და გირაოებზე თვალ-ყურის ქება ერთ რომელიმე იქაურ წევრს მიანდოს, რომელიც უფრო სანდო და ქონებრივ პასუხისმგებლობითაც საიმედო იქნება. მაშინ საჭირო აღარ დარჩება კაცის ხშირი „კომანდაროვკა“ თვითონიდან. ხარჯიც ნაკლები იქნება და ფუქათ დროს კარგავს. ის წევრი, რომელსაც ბანკი გირაოებს ზედამხედობას მიანდოს, ვითარცა ადგილობრივი მკვლავები, უფრო ადვილათ შეასრულებს თვის მოვალეობას, ვინემ ერთი საათით მასული მოხელე ბანკისა. ამით ბანკიც უფრო უზრუნველყოვალ იქნება გირაოს დაკარგვის მხრით და სესხის ამღებიც განთავისუფლებული ტყვილა-უბრალოთ წვალეპისაგან. ეს გარემოება თავის მხრით ხელს შეუწყობს მეურნეთა წრეებში ბანკის წევრთა რიცხვს გამრავლებას. ბანკი მკტ თანაგრძნობას, სახელს და წევრებს მოიპოვებს.

ბანკის გამგეობის მოვალეობას უნდა შეადგენდეს სხვა მხრივაც ზრუნვა მეურნე წევრების რიცხვის გადიდებაზე. საჭიროა წესდება ქართულ ენაზე მეურნეებში გავრცელდეს. ამას შეიძლება თან ახლდეს მოკლე და გასაგებათ შედგენილი წიგნაკი სამეურნეო კრედიტის მნიშვნელობის შესახებ. ბანკს უნდა ყავდეს აგენტები, რომლებიც მსურველთ უნდა უხსნიდენ საჭირო კითხვებს და უაღვილებდენ წევრობისთვის საჭირო ქალაქების შედგენას. თუ ენერგიულათ და ბეჯითათ იქნება საქმე წაყვანილო, შეიძლება ბანკმა წვრილ გლეხობაშიც მოიპოვოს წევრები და, მაშასადამე, მევახშეების მსხვერპლთა რიცხვი შეამციროს.

ერთი სიტყვით საჭიროა, რომ ბანკმა მეტი ყურადღება მიექციოს მეურნეებს და მათთვის კრედიტის გაძლიერების საქმეს. როგორც ვიცით, ამ მოკლე ხანში უნდა მოხდეს ბანკის წევრთა საზოგადო კრება. ვიმედოვნოთ, რომ ამ კრებაზე ჩვენ მიერ აღძრულ საკითხის შესახებ მსჯელობას იქონიებენ და საქმეს ასე თუ ისე საუშუალოდ მოაგვარებენ. თორემ

სირცხვილია, სხვა რომ არა იყოს რა, ბანკს სახელათ „სა-
მეურნეო“ ერქვას და იმავე დროს მეურნეებთან თითქმის არა-
ვითარი დამოკიდებულება არ ქონდეს.

ვ. ბ.

საუბარი სსვა-და-სსვა საგნებზე.

III.

კლავიატოგა ჩვენ მწერლობაში.

დადგა დრო სინანულისა და ცოდვათა მონანიებისა. კა-
რგი იქნებოდა ხოლმე, რომ სხვა ცოდვებთან ერთათ ლიტე-
რატურული ცოდვებიც მოგვენანებია! და მერე განა ცოტა იყო
ასეთი ცოდვები, თუ გინდ მარტო წარსული წელიწადი რომ
ავიღოთ! განა ჩვენ პუბლიცისტებს არ ესაჭიროებათ «სულის
სიწმინდე, სიმდაბლე და მოთმინება»? განა იმათ ნაკლებათ უნ-
და ვუსურვოთ, რომ არ „ვიდოდენ ვხათა ზედა უმართლოთა
და უგუნურთა“? ყოველივე ეს საჭიროა და მერე რა რიგათ?
და აი ჩვენც ამ სინანულის ჟამს ვგსურს გამოვამყლავნოთ გა-
სული წლის ერთი ლიტერატურული ცოდვა, რომელსაც ამ-
დენ ხანს ვფარავდით იმ იმედით, რომ შეიძლება იგი შემდე-
გში აღარ განვივარდესო. მაგრამ ჩვენი იმედი არ გამართლდა,
და აი დღეს ჩვენ იძულებული ვხდებით, ეს ცოდვა ქვეყანას
ვაუწყოთ. მაგრამ სანამ საგანზე გადავადოდეო, საჭიროთ მი-
გვაჩნია მკითხველთან ბოლაში მოვიხადოთ, რადგანაც დღეს
მეტათ ახირებული და იმავე დროს თითქმის უმნიშვნელო სა-
განზე ვვიხდებთ მასთან საუბარს. რას იზამთ, ყველაფერი გა-
რემობის ბრალია. მართალი რომ ვთქვათ, ამ ცოდვის გახსენ-
ება საკუთრივ ბ-ნ Plebs-ის ბრალია და სხვისი არავის. მკი-
თხველი აღბათ მიხედებოდა, თუ რაშია აქ საქმე.

ამ რამდენიმე ხნის წინეთ ბ.ბ. Plebs-სა და ჯორჯაძეს
შორის გაიმართა კამათი ერთი საინტერესო საგნის შესახებ, სა-
ხელდობ: ორგანიზმია თუ არა საზოგადოება, და რამდენათ
მართალია სპენსერის ორგანიზული თეორია საზოგადოებაზე.
ჩვენ აქ არ შევეგებოთ ამ კამათის არსებით მხარეს, ამას ჩვენ
ცალკე წერალს ვუძღვნით, მით უმეტეს, რომ არც ერთ მოკა-
მათე მხარეს საგანი ჯეროვანათ არ გამოურკვევია, აქ ჩვენ უნ-
და აღვნიშნოთ აი რა. ბ-ნმა ჯორჯაძემ თავის წერილის 1)
სხოლიოებში, რომელშიაც იგი ცდილობდა ბ-ნ პლეზის მო-
საზრებათა დარღვევას, დასახელა მთელი წყება „მრავალ-ტო-
მიან და დიდ-ტანიან“ თხზულებებისა, როგორც, მაგ., კონ-
ტის, სპენსერის, ბლუნჩლის, ფულიესი, უორდის, მიხაილოვ-
სკის, კარევის და სხვების; ასე რომ მკითხველს უეჭველათ ეგო-
ნებოდა, რომ ავტორს აღბათ ყველა ეს მწერლები დაწერი-
ლებით შეუსწავლია და ამიტომაც აქ თამამათ იმოწმებს იმათ
ნაწერებსო 2). დასასრულ ბ. ჯორჯაძე ასეთ მუქარას უთვლი-
და ბ. პლეზს: „სანამ პასუხს მოგვეცემდეთ ყველა ამაზე, გირ-
ჩვეთ გადაიკითხოთ კონტის და სპენსერის თხზულებებიო“
(„ცნ. ფ.“ № 1708). ამ უკანასკნელ რჩევას ძლიერ დაუშინე-
ბია ბ. პლეზს! მას უფიქრია: თუ ჩავუჯექი და კონტის და
სპენსერის თხზულებათა კითხვას მივყავი ხელი, ბ. ჯორჯაძეს
ხომ პასუხს ვეღარ გავცემ, ვინაიდან დასახელებულ მეცნე-
რთა ნაწერების წაკითხვას ასე ადვილათ ვერ მოვრჩებიო; არა
და ჩაჭერილი ვყვეარო. მაგრამ, როგორც იყო, ბ. პლეზს ამ
გაჭირვებულ მდგომარეობიდან თავი დაუხსნევია, გასაგალი უპო-
ვნია 3). მას ექვი დაბადებია ბ. ჯორჯაძის გასაოცარ ერთდი-

ციაში და შემდეგ ამისა აუღია ხელში ბროკჰაუსის და ენციკ-
ლის კარგათ ცნობილი ლექსიკონი, წაუკითხავს იქ მარტო ხუ-
თი წერილი ამ სათაურით: *Ог. Контъ, Органич. теорія об-
щества. Органич. теорія государства, Спенсоръ-и.* წაუკითხავს, და რა აღმოჩენილა: ბ. ჯორჯაძის
«მეცნიერული მორძიკი» თურმე ამ ლექსიკონიდან „ზოგან სი-
ტყვა-სიტყვით ნათარგმნი და ზოგან კიდევ გადმოკეთებული“
ყოფილა 4). ჰოი სულმდაბლობავ, ჰოი სულმოკლეობავ ადა-
მიანისაო! ბ. პლეზსი გაოცებული და სახტათ დარჩენილა, რა-
დგანაც ეს მისთვის ახალი აღმოჩენა იყო, მასთან ერთათ გა-
ოცდებოდა, უეჭველია, ყველა მკითხველი. რა თქმა უნდა, ამ
ამბავმა ჩვენც გაგვაკვირვა, თუმც ჩვენთვის აქ ახალი არა იყო
რა. ჩვენ გავაოცა სულ სხვა გარემოებაში.

მკითხველს, უეჭველია ახსოვს ჩვენსა და ბ. არ. ჯორჯა-
ძეს შორის ატეხილი პოლემიკა კაპიტალის კონცენტრაციის
შესახებ. ახსოვს აგრეთვე ისიც, თუ ბ. არ. ჯორჯაძემ როგორ
მოიტება ფეხი ამ პოლემიკის დროს. მაგრამ ეს როდი გვაინ-
ტერესებს ჩვენ აქ. საქმე ის არის, რომ ამ პოლემიკის დრო-
საც ბ. ჯორჯაძემ ჩაიდ-ნა ის, რაშიაც მას ამ ჟამათ ბ. პლე-
ზსი სამართლიან ბრალსა დებს. განსხვავება გამოწვეულია მხო-
ლოთ დროისა და გარემოების მიხედვით. თუ ბ. პლეზსთან
პოლემიკაში ბ. ჯორჯაძეს სიტყვა-სიტყვით ამოუწერია ბროკ-
ჰაუსის ლექსიკონიდან და სხოლიოებში კი კონტის. სპენსე-
რის, ბლუნჩლის და სხვათა დიდ-ტანიანი წიგნები უმოწმებია,
სამაგიეროთ ჩვენთან პოლემიკის დროს მას სიტყვა-სიტყვითვე
ამოუწერია ედუარდ ბერნშტეინის წიგნაკიდან ამ სათაურით:
„Исторический материализм“, რომელიც, მის საბედნიე-
როთ გასულ წელს გადმოუთარგმნიათ რუსულ ენაზე, და სხო-
ლიებში კი იმის ნაცვლათ, რომ ბერნშტეინის წიგნაკის გვერ-
დები ეჭვენება, გამოსულა და იმ წყაროებზე გვეითივებს, რო-
მლებითაც ბერნშტეინს უსარკებლია თავის წიგნაკის შედგე-
ნის დროს და რომლებიც მას (ბერნშტეინს) იმავე წიგნაკში
აქვს დასახელებული. ასე წარმოიდგინეთ, ბ. ჯორჯაძის კა-
დნიერება იქამდისაც მივიდა, რომე ჩვენ გვიჩნია, სანამ მას
პასუხს გავცემდით, ბროდრიკის თხზულება „English Land
and English Landlords“ (ინგლისის მამული და ინგლისის
მიწისმფლობელნი) გადაგვეკითხა, ე. ი. წაგვეკითხა ის თხზუ-
ლება, რომლის არსებობა მას მხოლოთ ბერნშტეინის დასახე-
ლებული წიგნაკიდან გავეო, მაგრამ მისი კლო კი ისეთი
იყო, რომ გულუბრყვილო მკითხველს ეგონებოდა, ბ. ჯორჯაძეს
ეს თხზულება ზედმიწევნით შეუსწავლიაო 5), და იმას ვინ
წარმოიდგენდა, რომ ბროდრიკის დასახელებული თხზულება,
რომლიდანაც მოყვანილი ცნობებით ბ. ჯორჯაძის წერილები
აქრელებული იყო, მას თურმე თვალითაც არ ენახა და ჩვენი
თავმოწმონე ავტორი თურმე სხვის ანგარიშზე ქეიფობდა. ყო-
ველივე ეს დაწერილებით ჩვენ გავიგეთ იმ დროს, როცა პო-
ლემიკა დასრულებული იყო. პოლემიკის დროს კი ჩვენ მეტათ
გატაცებული ვიყავით აზრის და შეხედულების კრიტიკით და
ვერ წარმოვადგენდით, თუ ჩვენი მოწინააღმდეგე ისე სულ-
მდაბალი იქნებოდა, რომ ლიტერატურულ ქურდობას ჩაი-
დენდა! და მერე ის ადამიანი, რომელიც მუდამ თავაზიანო-
ბას და ზნეობას გვიქადაგებდა! წარმოიდგინეთ, იმ დროს იმ-
დენათ დარწმუნებული ვიყავით ბ. ჯორჯაძის გულახდილობა-
სა და გულწრფელობაში, რომ იყო ერთი წუთი, როცა ჩვენ

1) იხ. „ცნ. ფ.“ № 1707 და 1708. მეცნიერული მორძიკი.
2) აქ იყო ერთი საეჭვო გარემოება. როცა ვისიმე თხზულებას იმო-
წმებ, მიღებულია თვით ამ თხზულების გვერდიც აღნიშნა, უამისოთ მოწ-
მობა კარგავს მნიშვნელობას. ბ. ჯორჯაძე კი არასოდეს არ იტყვა ამნაი-
რათ. ქვევით ჩვენ გავიგებთ, თუ რათ მოსდის მას ეს.
3) თუმც ბ. პლეზს დავეჯერეთ, მისთვის ბ. ახალმოსულს გულთმი-

სნობას უშველია. მაგრამ ჩვენი აზრით, ეს უბრალო ლიტერატურული
ოინბაზობაა, გარეგანი მოკავშილეობა. ბ. ახალმოსულს ეგრევე საამისო უარა
ჩაუდენია რა, რომ ასეთი ცულთმისნობის სახელი დამსახურებინოს
4) იხ. „იური“ № 40, ფელეტონი, სათაურით: ბიბლიოგრაფია.
5) ე. ი. სწორეთ ისე, როგორც ბ. პლეზს უჩნია: სანამ შენ პასუხს
მიმცემდე, გირჩევ ეგრე კონტის და სპენსერის თხზულებანი წაკითხე!

მოვიწოდებთ ბ. ჯორჯადისთვის მიგვემართა და გვეთხოვა ბროდრიკის წიგნი⁶⁾, სრულიათ დარწმუნებული, რომ სხვა გზით ჩვენ ამ წიგნს საქართველოში ვერ ვიშოვნინდით. მაგრამ სწორე მოგახსენოთ, ჩვენ მაშინვე დავანებეთ თავი ამ ჩვენ გულუბრყვილო განზრახვას. ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ბ. ჯორჯადის მეცნიერულ მომზადებაში, რასაც ერუდიციას უწოდებენ, ჩვენ ჩქარა დავგვებდა ვევი. ეს ვევი საყვებით გაამართლა მისმა ამაყობით გატენილმა მსჯელობამ ინგლისის ოფიციალურ სტატისტიკის შესახებ. ჩვენი ვევი ამ მხრით იქამდის მივიდა, რომ ჩვენ გადაჭრით ვუთხარით ბ. ჯორჯადეს: თქვენ ან სრულებით არ წავიკითხავთ თქვენ მიერ დასახელებული წყარო⁷⁾, ან თუ წავიკითხავთ, ვერ გავიგიათ (იხ. „კვალი“ 1901 წ. № 39). ეს მხილება ბ. ჯორჯადემ უყურადღებოთ დატოვა. პირველათ ჩვენთვის გაუგებარი იყო ასეთი უყურადღებობა. მხოლოდ ცოტა ხნის შემდეგ გავიგეთ, თუ რაში იყო საქმე, შეკითხვით, თუ რა ედვა საფუძვლათ ბ. ჯორჯადის ერუდიციას, და სწორე მოგახსენოთ, ძლიერ გვეწყინა ამის გაგება. მეტათ და მეტათ სამწუხაროა, როცა ასეთი ვაგლახი საქმის, როგორაც პლაგიატობა, ანუ ლიტერატურული ქურდობაა, ჩაღწევა კაცს თავზე დაატყდება. ჯერ ქურდობა რა არის, და მერე ლიტერატურული! ბ. ჯორჯადეც სწორეთ ამ ქურდობაში მყავდა ჩაჭერილი, არც მეტი, არც ნაკლები. საქმე იყო, რომ ეს შეტყობისთანავე შემხილებია საჯაროთ, მისი საქციელი დამეგმო იქ, სადაც მას თავის ყალბი საქონელი გამოაქვს გასასაღებლათ. მაგრამ ჩვენ პირველ ხნობით ბ. პლემსთან შედარებით ბევრათ უფრო ღმობიერათ მოვექცეთ ბ. ჯორჯადეს. ბ. პლემსმა, გაიგო თუ არა ბ. ჯორჯადის არა სასიქადულო მოქმედება, არც აცივა, არც აცხელა, მაშინვე საჯაროთ გამოაცხადა. შეიძლება ბ. პლემსის საქციელი ამ შემთხვევაში უფრო სამართლიანია, ვინაიდან ასეთი აზრის დამალვა საზოგადოთ კარგი არა დროს არ არის. მაგრამ ბ. ჯორჯადის შესახებ ჩვენ უფრო მეტი ღმობიერება გამოვიჩინეთ. ჩვენ შევიკავეთ თავი. ვიფიქრეთ: ბ. ჯორჯადე მწერლობაში ახალი გამოგონალია და ჯერ სრულიათ გამოუცდელი, ამიტომ პოლემიკური ციებ-ცხელების დროს ადვილათ შესაძლებელი იყო რომ იგი შეცდომაში შესულიყო და ლიტერატურული ქურდობა ჩაედინა; მაგრამ მოვა დრო, და ჩვენი ავტორი გამოცდილებას შეიძენს და ამ მრუდე და ყალბ გზას ამორღებოთ. ახლა კი მისი მხილება, სხვა რომ არა იყოს რა, ჩვენი მხრით ნამეტანი გულქვაობა იქნება. თუ მაინცა და მაინც ამ ზნეს არ მოიშლის, სად წამივა. ასე ვფიქრობდით ჩვენ. და აი სწორეთ ამ დროს წავიკითხეთ ბ. პლემსის ზევით დასახელებული წერილი, რომლიდანაც ვრწმუნდებით, რომ ბ. ჯორჯადე შეურყვევლათ მიდის ერთხელ მის მიერ არჩეული გზით. ჩვენ ახლა კარგათ გვესმის, თუ როგორ ძნელია იმის მოშლა, რაც ერთხელ კაცს წაუდებია. თუ დაიჯერებთ, ჩვენ არც ბ. პლემსის წერილის შემდეგ გვიწოდებდა ბ. ჯორჯადისთვის ძველი ცოდვა გავგვხსენებია, და ამას ორი გასამართლებელი საბუთი ქონდა.

ერთი ისა, რომ ამ ჩემი მხილებით ყველაზე უწინ ბ. პლემსი გაიხარებდა და, უნდა გამოეტყველეთ, მე არც იმდენი სულგრძელი აღამიანი ვარ, რომ ბტერის გახარება მსურდეს. მეორეც ისა, რომ როცა ჩვენ წინ ორი მოქიდავე იბრძვის, და ერთი იმათგანი მეორეს წააქცევს და უწყალოთ და დაუზოგველათ ცემას დაუწყებს, მესამეს მოვალეობაა, დამარცხებულ მხარეს უშველოს, თუნდაც იტოდეს, რომ ეს უკანასკნელი

ლი დამნაშავეა პირველის წინაშე; ყოველ შემთხვევაში გამარჯვებულ მხარეს მაინც არ დაეხმაროს და თითონაც არ დაუწყოს ცემა ისეთაც დამარცხებულ მოქიდავეს, რომელიც დასაზრებათ სძლია ორმა გარემოებამ. ერთი გარემოება ისა, რომ, როგორც ამბობს ერთი ლითონური ანდაზა: თუმცა სავარელია პლატონი, მაგრამ ქვემარტება კიდევ უფრო სავარელია (amicus Plato, sed magis amica veritas!); თუმცა გვებრალებოდა ბ. პლემსის მათრახების ქვეშ გაწოლილი ბ. არ. ჯორჯადე, მაგრამ ქვემარტება მაინც თხოულობდა გამოძევას. მაგრამ ჩვენ ხმის ამოდება გვაიძულა თვით გამათრახებულს და მიწაზე გაწოლილის უკმეხობამ და სრულეებით უადგილო შექარამ და ამაყობამ. თქვენ იქნება გვინათ, რომ, როცა ბ. ჯორჯადე ლიტერატურულ ქურდობაში დაიჭირეს, მას თავის საქციელის შერცხვენოდეს—სრულებითაც არა. მან საჯაროთ აღიარა, რომ მართალია, მე კი ამოვწერე სიტყვა-სიტყვით ბროკჰაუსის ლექსიკონიდან და სხოლიოებში კონტი, სპენსერი და სხვები ვუჩვენეო, მაგრამ მე (ე. ი. არჩ. ჯორჯადეს) ამის უფლება მქონდაო. შემდეგ მოყვა პლაგიატობის გამართლებას და ამასთანავე შეუდგა ლიტერატურული ქურდობის «თეორიის» შექმნას. ეს თეორია იმდენათ საინტერესოა, რომ ჩვენ ნებას ვაძლევთ თავის თავს იგი აქვე მოვიყვანოთ თვით ავტორისვე სიტყვებით, მით უმეტეს რომ თავისებურ ორიგინალობას ეს «თეორია» არ უნდა იყოს მოკლებული. ჩვენი აზრით აქ ბ. ჯორჯადე თვით ცნობილი ევნატელოლის ორდენის გამოჩენილ მეცნიერთაც არ ჩამოუვარდება. ან წავიკითხეთ და დასტობით:

...„მთელი ჩვენი ცოდნა შეიგნობრული ხასიათისაა! ბროკჰაუსის ლექსიკონისთანა წიგნებიც (მაშ ბროკჰაუსის ლექსიკონებსაც არ ჯერდება ავტორი! ეს დავისხომოთ, შემდეგ გავაგადგება. მ.) იმ აზრით არის შედგენილი, რომ იქ შეგროვილი ცნობებით (ნუ დაივიწყებთ, ბ. ჯორჯადე, რომ თქვენ სიტყვა-სიტყვით სარგებლობას გაბრალებდენ!) საჯაროთ სარგებლობა შეიძლებოდეს. ამ ლექსიკონში მოთავსებულია სხვადასხვა სამეცნიერო კითხვების შესახებ ცალკე ბიბლიოგრაფიული ხასიათის წერილები. როცა თქვენ გაინტერესებთ რომელიმე ამგვარი კითხვით, თქვენ ამ წერილებს გადაიკითხავთ, გაიხსენებთ, რაც წავიკითხავთ აღძრულ კითხვის შესახებ (აქ კი ძალაუნებურათ დავეკთხოთ ბ. ჯორჯადეს: რათ შეგვაშინა მან მე და ბ. პლემსი? რათ არ გვიჩიო პატარა „ბიბლიოგრაფიული ხასიათის წერილების“ წაკითხვა ბროკჰაუსის ლექსიკონში და კონტის, სპენსერის და ბროდრიკის წიგნებთან გავგვზავნა? რა კარგი რჩევა ცოდნა! გვაკვირვებს, თითონ რათ არ მოიქცა ასე!). ამგვარათ შრომას იადვილებთ (ოღონდაც!), ხელმეორეთ არ გვირდებათ ვრცელი გამოკვლევის გადაკითხვა (თავის პატივი ძლიერ ცოდნა ბ. ჯორჯადეს!). ხოლო როდესაც თქვენ ხელმძღვანელობთ ამგვარი წყაროთი, თქვენის წერილების სხოლიოში იმ წიგნების აღწერის უფლება გაქვთ, რომელნიც ნამდვილათ წავიკითხავთ (ეს რომ ასეც იყოს, რომ მართლა იყოს ასეთი ახირებული უფლება, იმ შემთხვევაშიაც მტყუანია ბ. ჯორჯადე, რადგანაც მან სხოლიოში დასახელა ისეთი წიგნები, რომლებიც მას თვალითაც არ უნახავს. ამას ჩვენ ქვევით დავინახავთ). თვით წერილის ტექსტში კი თქვენ სრულიათ თავისუფლათ შეგიძლიათ ისარგებლოთ ნასესხი მასალით, რადგან ეს მასალა, ეს ლექსიკონიდან ამკითხული წერილი თქვენ მიერ წაკითხული და თქვენ წერილის სხოლიოში მოყვანილ ავტორიტეტებსა და მკარებულად“ (ხაზს ყოველგან ჩვენ ვუსვამთ. „ცნ. ფურც.“, № 1731).

ჩვენ გვეძნებოდა ნამდვილი სახელი ვუწოდოთ, როგორც ამ სიტყვებში გამოთქმულ აზრს, ისე მის გამომთქმელს. ეს მკითხველისათვის მიგვიჩნდვია. ხოლო ჩვენ კი ამ სიტყვების წა

6) უნდა გამოვტყულოთ, რომ ინგლისურა ჩვენ ბ. ჯორჯადესათ არ გვესმის, მაგრამ ლექსიკონის საშუალებით მას ჩვენ თავს გავართმევდით. რასაკვირველია, ეს სრულებით არ ემგავნებოდა ბ. ჯორჯადის მიერ ბროკჰაუსის ლექსიკონით „სარგებლობას“!
7) ლაპარაკია „The Small industries of Britain“-ზე.

სირცხვილია, სხვა რომ არა იყოს რა, ბანკს სახელით „სამეურნეო“ ერქვას და იმავე დროს მეურნეებთან თითქმის არავითარი დამოკიდებულება არ ქონდეს.

ვ. ბ.

საუბარი სსვა-და-სსვა საგნებზე.

III.

კლასიკობა ჩვენ მხარეობაში.

დადგა დრო სინანულისა და ცოდვითა მონანიებისა. კარგი იქნებოდა ხოლმე, რომ სხვა ცოდვებთან ერთათ ლიტერატურული ცოდვებიც მოგვენანებია! და მერე განა ცოტა იყო ასეთი ცოდვები, თუ გინდ მარტო წარსული წელიწადი რომ ავიღოთ! განა ჩვენ პუბლიცისტებს არ ესაქიროებათ «სულის სიწმინდე, სიმდაბლე და მოთპინება»? განა იმათ ნაკლებათ უნდა ვუსურვოთ, რომ არ „ვიდოდენ გზათა ზედა უმართლოთა და უგუნურთა“? ყოველივე ეს საქაროა და მერე რა რიგათ? და აი ჩვენც ამ სინანულის უამს გესურს გამოვამეღავნოთ გასული წლის ერთი ლიტერატურული ცოდვა, რომელსაც ამდენ ხანს ვფარავდით იმ იმედით, რომ შეიძლება იგი შემდეგში აღარ განვიორდესო. მაგრამ ჩვენი იმედი არ გამართლდა, და აი დღეს ჩვენ იძულებული ვხდებით, ეს ცოდვა ქვეყანას ვაუწყოთ. მაგრამ სანამ საგანზე გადავიდოდეთ, საქიროთ მიგვაჩნია მკითხველთან ბოდში მოვიხადოთ, რადგანაც დღეს მეტათ ახირებული და იმავე დროს თითქმის უმნიშვნელო საგანზე გვიხდება მასთან საუბარი. რას იზავთ, ყველაფერი გარემოების ბრალია. მართალი რომ ვთქვათ, ამ ცოდვის გახსენება საკუთრივ ბ-ნ Plebs-ის ბრალია და სხვისი არავის. მკითხველი აღბათ მიხედებოდა, თუ რაშია აქ საქმე.

ამ რამდენიმე ხნის წინეთ ბ.ბ. Plebs-სა და ჯორჯაძეს შორის გაიმართა კამათი ერთი საინტერესო საგნის შესახებ, სახელდობ: ორგანიზმია თუ არა საზოგადოება, და რამდენათ მართალია სპენსერის ორგანიზული თეორია საზოგადოებაზე. ჩვენ აქ არ შევეხებოთ ამ კამათის არსებით მხარეს, ამას ჩვენ ცალკე წერალს ვუძღვნით, მით უმეტეს, რომ არც ერთ მოკამათე მხარეს საგანი ჯეროვანათ არ გამოურკვევია. აქ ჩვენ უნდა აღვნიშნოთ აი რა. ბ-ნმა ჯორჯაძემ თავის წერილის¹⁾ სხოლიოებში, რომელშიაც იგი ცდილობდა ბ-ნ პლესის მოსაზრებათა დარღვევას, დაასახელა მთელი წყება „მრავალ-ტომიან და დიდ-ტანიან“ თხზულებებისა, როგორც, მაგ., კონტის, სპენსერის, ბლუნჩლის, ფულიესი, უორდის, მიხაილოვსკის, კარევის და სხვების; ასე რომ მკითხველს უეჭველათ ეგონებოდა, რომ ავტორს აღბათ ყველა ეს მწერლები დაწვრილებით შეუსწავლია და ამიტომაც აქ თამამათ იმოწმებს იმათ ნაწერებსო²⁾. დასასრულ ბ. ჯორჯაძე ასეთ მუქარას უთვლიდა ბ. პლესს: „სანამ პასუხს მოგვცემდეთ ყველა ამაზე, გირჩევთ გადაიკოხოთ კონტის და სპენსერის თხზულებებიო“ („ცნ. ფ.“ № 1708). ამ უკანასკნელ რჩევას ძლიერ დაუწინებია ბ. პლესი! მას უთქვია: თუ ჩავუჯექი და კონტის და სპენსერის თხზულებათა კითხვას მივყავი ხელი, ბ. ჯორჯაძეს ხომ პასუხს ვეღარ გავცემ, ვინაიღვან დასახელებულ მეცნე. რთა ნაწერების წაკითხვას ასე ადვილათ ვერ მოვრჩებო; არა და ჩაჭერილი ვყვეარო. მაგრამ, როგორც იყო, ბ. პლესს ამ გაჭირვებულ მდგომარეობიდან თავი დაუხსნევია, გასაფალი უპოვნია³⁾. მას ექვი დაბადებია ბ. ჯორჯაძის გასაოცარ ერუდი-

ციამი და შემდეგ ამისა აუღია ხელში ბროკჰაუსის და ეფრონის კარგათ ცნობილი ლექსიკონი, წაუკ-თხავს⁴⁾ მკითხველთი წერილი ამ სათაურით: *Op. Контъ, Organъ, теоріи общества, Органич. теорія государства, Соціологія და Гер. Спенсоръ-ი.* წაუკითხავს, და რა აღმოჩენილა: ბ. ჯორჯაძის «მეცნიერული მორბიკი» თურმე ამ ლექსიკონიდან „ზოგან სიტყვა-სიტყვით ნათარგმნი და ზოგან კიდევ გადმოკეთებული“ ყოფილა⁵⁾. ჰოი სულმდაბლობავ, ჰოი სულმოკლეობავ ადამიანისაო! ბ. პლესსი გაოცებული და სახტათ დარჩენილა, რადგანაც ეს მისთვის ახალი აღმოჩენა იყო, მასთან ერთათ გაოცდებოდა, უეჭველია, ყველა მკითხველი. რა თქმა უნდა, ამ ამბავმა ჩვენც გაგვაკვირვა, თუმც ჩვენთვის აქ ახალი არა იყო რა. ჩვენ გავგაოცა სულ სხვა გაჩემობამ.

მკითხველს, უეჭველია ახსოვს ჩვენსა და ბ. არ. ჯორჯაძეს შორის ატეხილი პოლემიკა კაპიტალის კონცენტრაციის შესახებ. ახსოვს აგრეთვე ისიც, თუ ბ. არ. ჯორჯაძემ როგორ მოიტება ფეხი ამ პოლემიკის დროს. მაგრამ ეს როდი გვინტერესებს ჩვენ აქ. საქმე ის არის, რომ ამ პოლემიკის დროსაც ბ. ჯორჯაძემ ჩაიდ-ნა ის, რაშიაც მას ამ უკამათ ბ. პლესსი სამართლიან ბრალსა დებს. განსხვავება გამოწვეულია მხოლოდ დროისა და გარემოების მიხედვით. თუ ბ. პლესსთან პოლემიკაში ბ. ჯორჯაძეს სიტყვა-სიტყვით ამოუწერია ბროკჰაუსის ლექსიკონიდან და სხოლიოებში კი კონტის. სპენსერის, ბლუნჩლის და სხვათა დიდ-ტანიანი წიგნები უმოწმებია, სამაგიეროთ ჩვენთან პოლემიკის დროს მას სიტყვა-სიტყვითვე ამოუწერია ელტარდ ბერნშტეინის წიგნაკიდან ამ სათაურით: „Исторический материализм“, რომელიც, მის საბედნიეროთ გასულ წელს გადმოუთარგმნიათ რუსულ ენაზე, და სხოლიოებში კი იმის ნაცვლათ, რომ ბერნშტეინის წიგნაკის გვერდები ეჭვენება, გამოსულა და იმ წყაროებზე გვითითებს, რომლებითაც ბერნშტეინს უსარკებლია თავის წიგნაკის შედგენის დროს და რომლებიც მას (ბერნშტეინს) იმავე წიგნაკში აქვს დასახელებული. ასე წარმოიდგინეთ, ბ. ჯორჯაძის კადნიერება იქამდისაც მივიდა, რომე ჩვენ გვიჩნია, სანამ მას პასუხს გავცემდით, ბროდრიკის თხზულება „English Land and English Landlords“ (ინგლისის მამული და ინგლისის მიწისმფლობელნი) გადაგვეკითხა, ე. ი. წაგვეკითხა ის თხზულება, რომლის არსებობა მას მხოლოდ ბერნშტეინის დასახელებული წიგნაკიდან გავგო, მაგრამ მისი კლო კი ისეთი იყო, რომ გულუბრყვილო მკითხველს ეგონებოდა, ბ. ჯორჯაძეს ეს თხზულება ზედმიწევნით შეუსწავლიაო⁶⁾, და იმას ვინ წარმოიდგენდა, რომ ბროდრიკის დასახელებული თხზულება, რომლიდანაც მოყვანილი ცნობებით ბ. ჯორჯაძის წერილები აქრელებული იყო, მას თურმე თვალითაც არ ენახა და ჩვენი თავმოწმონე ავტორი თურმე სხვის ანგარიშზე ქეიფობდა. ყოველივე ეს დაწვრილებით ჩვენ გავიგეთ იმ დროს, როცა პოლემიკა დასრულებული იყო. პოლემიკის დროს კი ჩვენ მეტათ გატაცებული ვიყავით აზრის და შეხედულების კრიტიკით და ვერ წარმოვდგენდით, თუ ჩვენი მოწინააღმდეგე ისე სულმდაბალი იქნებოდა, რომ ლიტერატურულ ქურდობას ჩაიდენდა! და მერე ის ადამიანი, რომელიც მუდამ თავაზიანობას და ზნეობას გვიქადაგებდა! წარმოიდგინეთ, იმ დროს იმდენათ დარწმუნებული ვიყავით ბ. ჯორჯაძის გულახდილობასა და გულწრფელობაში, რომ იყო ერთი წუთი, როცა ჩვენ

1) იხ. „ცნ. ფ.“ № 1707 და 1708. მეცნიერული ბროკჰაუსი.
2) აქ იყო ერთი საეჭვო გარემოება. როცა ვისიმე თხზულებას იმოწმებ, მიღებულია თვით ამ თხზულების გვერდიც აღნიშნო, უამისოთ მოწმობა კარგავს მნიშვნელობას. ბ. ჯორჯაძე კი არასოდეს არ იქცევა ამნაირათ. ქვევით ჩვენ გავიგებთ, თუ რათ მოხდის მას ეს.
3) თუმც ბ. პლესს დაუფერეთ, მისთვის ბ. ახალმოსულს გულთმი-

სნობას უშეკლია. მაგრამ ჩვენი აზრით, ეს უბრალო ლიტერატურული ოინბაზობაა, გარეგანი მოკავშილეობა. ბ. ახალმოსულს ჯერ უსაამისო ბრა ჩაუდენია რა, რომ ასეთი ცულთმისნობის სახელი დამსახურებინოს.
4) იხ. „ივერი“, № 40, ფელეტონი, სათაური: ბიბლიოგრაფია.
5) ე. ი. სწორეთ ისე, როგორც ბ. პლესს უჩნია: სანამ შენ პასუხს მიმცემდე, გირჩევ ჯერ კონტის და სპენსერის თხზულებანი წაკითხე!

მოვინდომეთ ბ. ჯორჯადისთვის მიგვემართო და გვეთხოვა ბროდრიკის წიგნი⁶⁾, სრულიათ დარწმუნებული, რომ სხვა გზით ჩვენ ამ წიგნს საქართველოში ვერ ვიშოვნიდით. მაგრამ სწორე მოგახსენოთ; ჩვენ მაშინვე დავანებეთ თავი ამ ჩვენ გულუბრყვილო განზრახვას. ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ბ. ჯორჯადის მეცნიერულ მომზადებაში, რასაც ერუდუციას უწოდებენ, ჩვენ ჩქარა დაგვებადა ეჭვი. ეს ეჭვი სავსებით გაამართლა მისმა ამჟამინათვე გატენილმა მსჯელობამ ინგლისის ოფიციალურ სტატისტიკის შესახებ. ჩვენი ეჭვი ამ მხრით იქამდის მივიდა, რომ ჩვენ გადაჭრით ვუთხარით ბ. ჯორჯადეს: თქვენ ან სრულებით არ წაგიკითხავთ თქვენ მიერ დასახელებული წყარო⁷⁾, ან თუ წაგიკითხავთ, ვერ გაგიგიათ (იხ. „კალი“ 1901 წ. № 39). ეს მხილება ბ. ჯორჯადემ უყურადღებოთ დატოვა. პირველათ ჩვენთვის გაუგებარი იყო ასეთი უყურადღებობა. მხოლოდ ცოტა ხნის შემდეგ გავიგეთ, თუ რაში იყო საქმე, შეკრძელოთ, თუ რა ედვა საფუძვლათ ბ. ჯორჯადის ერუდიციას, და სწორე მოგახსენოთ, ძლიერ გვეწყინა ამის გაგება. მეტათ და მეტათ სამწუხაროა, როცა ასეთი ვაგლახი საქმის, როგორაც პლაგიატობა, ანუ ლიტერატურული ქურდობაა, ჩაღწევა კაცს თავზე დაატყდება. ჯერ ქურდობა რა არის, და მერე ლიტერატურული ბ. ჯორჯადეც სწორეთ ამ ქურდობაში მყავდა ჩაქერილი, არც მეტი, არც ნაკლები. საქმე იყო, რომ ეს შეტყობისთანავე მემხილებია საჯაროთ, მისი საქციელი დამეგმო იქ, სადაც მას თავის ყალბი საქონელი გამოაქვს გასასაღებლათ. მაგრამ ჩვენ პირველ ხნობით ბ. პლემსთან შედარებით ბევრათ უფრო ღმობიერათ მოვექცეთ ბ. ჯორჯადეს. ბ. პლემსმა, გაიგო თუ არა ბ. ჯორჯადის არა სასაქადულო მოქმედება, არც აცივა, არც აცხელა, მაშინვე საჯაროთ გამოაცხადა. შეიძლება ბ. პლემსის საქციელი ამ შემთხვევაში უფრო სამართლიანია, ვინაიდან ასეთი აზრის დამალვა საზოგადოთ კარგი არა დროს არ არის. მაგრამ ბ. ჯორჯადის შესახებ ჩვენ უფრო მეტი ღმობიერება გამოვიჩინეთ. ჩვენ შევიკავეთ თავი. ვიფიქრეთ: ბ. ჯორჯადე მწერლობაში ახალი გამოგონილი და ჯერ სრულიათ გამოუცდელი, ამიტომ პოლემიკური ციებ-ციხვების დროს ადვილათ შენადლებელი იყო რომელიმე შეცდომაში შესულიყო და ლიტერატურული ქურდობა ჩაედინა; მაგრამ მოვა დრო, და ჩვენი ავტორი გამოცდილებას შეიძენს და ამ მრუდვ და ყალბ გზას აშორდება. ახლა კი მისი მხილება, სხვა რომ არა იყოს რა, ჩვენი მხრით ნამეტანი გულქვაობა იქნება. თუ მაინცა და მაინც ამ ზნეს არ მოიშლის, სად წამივა. ასე ვფიქრობდით ჩვენ. და აი სწორეთ ამ დროს წავიკითხეთ ბ. პლემსის ზვეით დასახელებული წერილი, რომლიდანაც ვრწმუნდებით, რომ ბ. ჯორჯადე შეურყეველათ მიდის ერთხელ მის მიერ არჩეული გზით. ჩვენ ახლა კარგათ გვესმის, თუ როგორ ძნელია იმის მოშლა, რაც ერთხელ კაცს წაატდება. თუ დაიჯერებთ, ჩვენ არც ბ. პლემსის წერილის შემდეგ გვიწოდდა ბ. ჯორჯადისთვის ძველი ცოდვა გაგვეხსენებია, და ამას ორი გასამართლებელი საბუთი ქონდა.

ერთი ისა, რომ ამ ჩემი მხილებით ყველაზე უწინ ბ. პლემსი გაიხარებდა და, უნდა გამოეტყდეს, მე არც იმდენი სულგრძელი აღმიანი ვარ, რომ მტერის გახარება მსურდეს. მეორეც ისა, რომ როცა ჩვენ წინ ორი მოქიდავე იბრძვის, და ერთი იმათგანი მეორეს წააქცევს და უწყალოთ და დაუზოგველათ ცემას დაუწყებს, მესამეს მოვალეობაა, დამარცხებულ მხარეს უშველოს, თუნდაც იტოდეს, რომ ეს უკანასკნელი

⁶⁾ უნდა გამოვთქვათ, რომ ინგლისურ: ჩვენ ბ. ჯორჯადესათვის არ გვესმის, მაგრამ ლექსიკონის საშუალებით მას ჩვენ თავს გაპართყვედით. რასაკვირველია, ეს სრულებით არ ემგვანებოდა ბ. ჯორჯადის მიერ ბროკჰაუსის ლექსიკონით „სარგებლობას“!

⁷⁾ ლაპარაკია „The Small industries of Britain“-ზე.

ლი დამნაშავეა პირველის წინაშე; ყოველ შემთხვევაში გამარჯვებულ მხარეს მაინც არ დაეხმაროს და თითონაც არ დაუწყოს ცემა ისეთაც დამარცხებულ მოქიდავეს, მაგრამ ამ მოსახზრებათ სძლია ორმა გარემოებამ. ერთი გარემოება ისაა, რომ, როგორც ამბობს ერთი ლათინური ანდაზა: თუმცა ყვარელია პლატონი, მაგრამ ქვემარტება კიდევ უფრო საყვარელია (amicus Plato, sed magis amica veritas!); თუმცა გვებრალებოდა ბ. პლემსის მათრახების ქვეშ გაწოლილი ბ. არ. ჯორჯადე, მაგრამ ქვემარტება მაინც თხოულობდა გამომეღვენებას. მაგრამ ჩვენ ხმის ამოდება გვაძულა თვით გამათრახებულის და მიწაზე გაწოლილის უკმეზობამ და სრულებით უადგილო მუქარამ და ამჟამამ. თქვენ იქნება გგონიათ, რომ, როცა ბ. ჯორჯადე ლიტერატურულ ქურდობაში დაიჭირეს, მას თავის საქციელის შერცხვენოდეს—სრულებითაც არა. მან საჯაროთ აღიარა, რომ მართალია, მე კი ამოვწყვე სიტყვა-სიტყვით ბროკჰაუსის ლექსიკონიდან და სხოლიოებში კონტი, სვენსერი და სხვები ვუჩვენეო, მაგრამ მე (ე. ი. არჩ. ჯორჯადეს) ამის უფლება მქონდაო. შემდეგ მოყვა პლაგიატობის გამართლებას და ამასთანავე შეუდგა ლიტერატურული ქურდობის «თეორიის» შექმნას. ეს თეორია იმდენათ საინტერესოა, რომ ჩვენ ნებას ვაძლევთ თავის თავს იგი აქვე მოვიყვანოთ თვით ავტორისვე სიტყვებით, მით უმეტეს რომ თავისებურ ორიგინალობას ეს „თეორია“ არ უნდა იყოს მოკლებული. ჩვენი აზრით აქ ბ. ჯორჯადე თვით ცნობილი ვენატელოლის ორდენის გამოჩენილ მეცნიერთაც არ ჩამოუვარდება. აი წაიკითხეთ და დასტკბით:

... „შთქლა ჩვენა ცოდნა მწიგნობრული ხასიათისა! ბროკჰაუსის ლექსიკონისთანა წიგნებიც (მაშ ბროკჰაუსის ლექსიკონებსაც არ ჯერდება ავტორის ეს დავისხომოთ, შემდეგ გავგვადგება. მ.) იმ აზრით არის შედგენილი, რომ იქ შეგროვილი ცნობებით (ნუ დაივიწყებთ, ბ. ჯორჯადე, რომ თქვენ სიტყვა-სიტყვით სარგებლობას ვაბრალებდენ!) საჯაროთ სარგებლობა შეიძლებოდეს. ამ ლექსიკონში მოთავსებულია სხვადასხვა სამეცნიერო კითხვების შესახებ ცალკე ბიბლიოგრაფიული ხასიათის წერილები. როცა თქვენ გაინტერესებთ რომელიმე ამგვარი კითხვა, თქვენ ამ წერილებს გადაიკითხავთ, გაიხსენებთ, რაც წავიკითხავთ აღძრულ კითხვის შესახებ (აქ კი ძალაუფლებურათ დავეკითხოთ ბ. ჯორჯადეს: რათ შეგვაშინა მან მე და ბ. პლემსი? რათ არ გვიჩინა პატარა „ბიბლიოგრაფიული ხასიათის წიგნილების“ წაკითხვა ბროკჰაუსის ლექსიკონში და კონტის, სვენსერის და ბროდრიკის წიგნებთან გაგვზავნა? რა კარგი რჩევა ცოდნა! გვაკვირვებს, თითონ რათ არ მოიქცა ასე!). ამგვარათ შრომას იადვილებთ (ოდონდაც!), ხელმეორეთ არ გქირდებათ ვრცელი გამოკვლევის გადაკითხვა (თავის პატივი ძლიერ ცოდნა ბ. ჯორჯადეს!). ხოლო როდესაც თქვენ ხელმძღვანელობთ ამგვარი წყაროთი, თქვენის წერილების სხოლიოში იმ წიგნების აღნუსხვის უფლება გაქვთ, რომელნიც ნამდვილათ წაკითხავთ (ეს რომ ასეც იყოს, რომ მართლა იყოს ასეთი ახირებული უფლება, იმ შემთხვევაშიაც მტყუანია ბ. ჯორჯადე, რადგანაც მან სხოლიოში დასახელა ისეთი წიგნები, რომლებიც მას თვალითაც არ უნახავს. ამას ჩვენ ქვევით დავინახავთ). თვით წერილის ტექსტში კი თქვენ სრულიათ თავისუფლათ შეგიძლიათ ისარგებლოთ ხასხასი მასლით, რადგან ეს მასლია, ეს ლექსიკონიდან ამკითხული წერილი თქვენ მიერ წაკითხული და თქვენ წერილის სხოლიოში მოყვანილ ავტორიტეტებსა და მუარებულებათ“ (ხაზს ყოველგან ჩვენ ვუსვამთ. „ცნ. ფურც.“, № 1731).

ჩვენ გვეძნებოდა ნამდვილი სახელი ვუწოდოთ, როგორც ამ სიტყვებში გამოთქმულ აზრს, ისე მის გამოთქმელს. ეს მკითხველისათვის მიგვიწვდია. ხოლო ჩვენ კი ამ სიტყვების წა

კითხვის შემდეგ გავიგეთ, თუ ვისთან გვეკონდა საქმე, დავრწმუნდით, რომ ბ. ჯორჯაძე აღარ ხუმრობდა, და გადაწყვეტეთ მისი ძველი ცოდვების მხილება, იმ მიზნით, რომ, თუ ბ. პლებსის მხილებამ ვერ გასკრა, შეიძლება ჩვენმა მხილებამ იქონიოს გავლენა, მით უმეტეს, რომ ბ. პლებსთან იმით მართლულობდა თავს, რომ ბროკჰაუსას ლექსიკონისთანა წიგნიდან ამოწერაც ლიტერატურულ ქურდობათ არ ჩაითვლებოდა, და აქ უბრალო წიგნიდან უმტკიცდება სიტყვა-სიტყვით ამოწერა ნამდვილ წყაროს დაუსახლებლათ. ეს წიგნი გახლავთ ზევით დასახელებული ბერნშტეინის: „Истор. материализм“. ჩვენი აზრის დასამტკიცებლათ შევადაროთ რამდენიმე ადგილი ბ. ჯორჯაძის წერილებიდან, რომლებიც მას ბერნშტეინის წიგნიდან სიტყვა-სიტყვით ამოუწერია.

ბ. ჯორჯაძე გვაწვდის ზოგიერთ ცნობებს ინგლისის მიწათ-მფლობელობის შესახებ და გვარწმუნებს, რომ ეს ცნობები მას ბროდრიკის წიგნიდან აქვს ამოღებული. შემდეგ ჩვენი ავტორი ასე განმარტავს:

„1876 წელს 33.000.000 აკრიდან 14.000.000 აკრი მიწა ეკუთვნოდა (ინგლისში და უელსში) 1,704 მემამულეს, თითოეულ მათგანს ქონდა 3,000 აკრი და მეტიც. დანარჩენი 19 მილ. აკრი იყოფებოდა 150,000 მესაკუთრეთა შორის. 1892 წელს 176,520 იყო იმისთანა თუც თითოეულათ ქონდათ ანა უმეტესს 10 აკრის“. შემდეგ განილია ცხრილი:

მამული	1885 წ.	1895 წ.	თუ დაკლება.
3ექტარი.	232,955	235,481	+2526
2—20	64,715	66,625 ⁸⁾	+1910
20—40	79,573	81,245	+1672
40—120	13,877	13,568	- 307
120—200	5,489	5,219	- 260

ასე რომ ინგლისში მხოლოდ 2,46% ა ძლიერ დიდი მემამულეებისა, 27—28% კი მთელი შემუშავებული ტერიტორიისა დიდ მემამულე უჭირავთ და 66% ამუშავებენ გლეხები („ცნ. ფურც.“ № 1582).

„По сочинению Brodrick, English Zand and English Zandlords“, въ 1876 году въ 33.000,000 акровъ земель (занесенныхъ въ опись английскихъ земель), въ Англии и Уэльсѣ около 14.000,000 акровъ составляли собственность 1,704 земледѣльцевъ, обладавшихъ каждый 3,000 акрами и свыше. Остальные 19 милл. акровъ раздѣлялись между 150,000 собственниками (съ однимъ акромъ и больше и массой обладателей мелкихъ участковъ). Въ 1892 году Mulhall считалъ для всего Соедин. Королевства число лицъ, обладавшихъ болѣе, чѣмъ 10 акрами, равнымъ 176,520“.

აქ ბ. ჯორჯაძეს გამოუშვია რამდენიმე პრწკარი და შემდეგ მოყვანილია ცხრილი, რომელიც შედგენილია ლურჯი წიგნის ცნობებიდან:

Собственность.	1885 г.	1896 г.	Ув. или ум.
2—20 гект.	232,955	235,481	+2526
20—40 „	64,715	66,625	+1910
40—120 „	79,573	81,245	+1672
120—200 „	13,875	13,568	- 307
200—4 მეტი	5,489	5,219	- 270

ბ. ჯორჯაძეს აქ კიდევ გამოუშვია კარგა ბლომა ადგილი. შემდეგ ნათქვამია: „Такимъ образомъ почти 27—28% обрабатываемой поверхности Великобританіи занята и только 2,46 проц. гигантскими. За то поль средними и

⁸⁾ ბ. ჯორჯაძეს შეცდომით ამის მაგივრათ უხის 68,625.

крупными хозяйствами находится свыше 66 проц.“ მ. Бернштейнъ. „Исторический материализм“. Пер. Канцель. 1901 г., стр. 113—115.

როგორც ხედავთ, ყველა ეს ცნობები ბროდრიკის წიგნიდან აქვს ამოღებული და არა ბროდრიკის, თუმც იგი ჩვენ ბროდრიკთან გვეზავნის. მაგრამ უფრო სამწუხარო აქ სხვა ვარეკობებია. უწინარეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენი ავტორის დასკვნა, რომელიც მას მის მიერ მოყვანილ ცხრილიდან გამოყავს, სრულებით არ გამოდის იქიდან, რაც ჩვენ მაშინვე შევნიშნეთ. ბერნშტეინი სანამ ამ დასკვნამდის მოვიდოდა, მას ამის გასამართლებელი ცხრილი აქვს მოყვანილი მე-114—115 გვერდზე, რისთვისაც ჩვენ ავტორს არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია, და აქედან გამოყვანილი დასკვნა სრულებით უადგილოთ მეორე ცხრილისთვის მიუქცერება. მეორე ბროდრიკის წიგნი შეიცავს მხოლოდ 1876 წლის ცნობებს, რაც შეეხება შემდეგი წლების ცნობებს ეს ბერნშტეინს სხვა წყაროებიდან აქვს ამოღებული; ბ. ჯორჯაძის წერილიდან კი გამოდის, რომ ყველა ეს ცნობები ვითომც ბროდრიკის წიგნი იყოს მოქცეული. მესამე... მაგრამ კმარა. მოვიყვანოთ კიდევ ერთი-ორი მაგალითი, თუ როგორ უცოდურათ სარგებლობს ბ. ჯორჯაძე ბერნშტეინის წიგნით.

„ვანდერველდის აზრით, ბელგიის დიდი მამულის მფლობელობა თანდათან იშლება და ირღვევა. მაშინ როდესაც მიწის-მფლობელთა რიცხვი 201,226-დან (1846 წელს) ავიდა 293,524-დე (1880), ამავე დროის განმავლობაში მოიჯარადრეთა რაოდენობამ 371,320-დან 616,872-დე იმატა. 3/4 ბელგიის სახნავ-სათეს მიწას (2.000,000 ჰექტარს) მესაკუთრეები ამუშავებენ“ („ცნ. ფურც.“, № 1583).

„პრუსიაში გლეხობას უჭირავს 21.875,000 ჰექტარი 32.591,000-დან, ე. ი. 3/4. შემდეგი ცხრილი გვიჩვენებს, რამდგომარეობაშია საქმე ჰოლანდიაში:

მამულის სიდიდე.	1844 წ.	1893 წ.	მამატ. ანუ მოკლ.
1—5 ჰექტ.	66,842	77,767	+10,925
5—10 „	31,552	94,199	+62,647
10—50 „	48,278	51,940	+ 3,663
მეტი 50 „	3,554	3,510	- 44

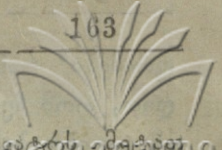
ცხრილი აშკარათ გვიჩვენებს წვრილ მესაკუთრეთა მომატებას და დიდ მიწის-მფლობელთა შემცირებას“ („ცნ. ფურც.“, № 1583).

„По Вандервельде, въ Бельгii и крупное землевладѣніе, и обработка земли подвержены дѣйствующей децентрализаціи. Последняя всеобщая статистика показываетъ увеличеніе числа землевладѣльцевъ съ 201,226 въ 1846 г. до 293,524 въ 1880 г.; за то все время число арендаторовъ увеличилось съ 371,320 до 616,872. Вся земледѣльчески-обрабатываемая поверхность Бельгii занимала въ 1880 г. неполныхъ 2.000,000 гектар., изъ которыхъ болѣе трети обрабатывалось собственниками“. „Верншт.“, გვ. 112.

„Въ Пруссii крестьяне занимаютъ около 3/4 всей земледѣльчески-обрабатываемой поверхности, 22.875,000 гект. изъ 32,591,000. Если мы отъ Пруссii обратимся къ сосѣдней Голландii, то найдемъ:

Размѣры хозяйствъ.	1884 г.	1893 г.	Увел. или уменьш.
1—5 гект.	66,842	77,767	+10,925
5—10 „	31,552	94,199	+62,647
10—50 „	48,278	51,940	+ 3,662
свыше 50 „	3,554	3,510	- 44

Здѣсь число крупныхъ хозяйствъ прямо уменьшилось, а число мелкихъ крестьянскихъ хозяйствъ утроилось. „Вѣрнит.“, გვ. 111 - 112.

ჩვენ შეგვეძლო ასეთ ნაქურდალ ადგილებს შედარებით კიდევ რამდენიმე გვერდო გაგვეშო, მაგრამ მკითხველს, ვგონებთ, ამოდენა ამონაწერებია მოვაბეზრეთ თავი. მხოლოდ ის კი უნდა აღენიშნათ, რომ ბ. ჯორჯაძე ბერნშტეინს ისე უღირსათ მოექცა, რომ ბოლოს, როგორც ჩანს, თითონ მასაც შერცხვენია და უკანასკნელი წერილის ერთ ალაგას, სხოლიოში შეუნიშნავს, რომ „სწობებს ვიღებთ ბერნშტეინის წიგნიდანა“. ხოლო თვით წიგნის სახელი მხოლოდ პირველი ასოებით მოიხსენია („Нет Матер.“), ალბათ შეშინებია, ვაითუ ჩემი ქურდობა ამბავი გამიგონო. აქ უნებლიეთ გვაგონდება ჩვენ ბ. ჯორჯაძის სიტყვები, რომლებიც მისა ლიტერატურული მოღვაწეობის პირველ ხანას ეკუთვნის. „ჩვენ ვეწინააღმდეგებამ შენსა და ფილოსოფოსთა ციტატების მოყვანას და აღუსხვას სხვი-სხვი დიდ-ტანის წიგნებისას. ჩვენ შევამჩნიეთ, რომ უმეტეს შემთხვევაში ჩვენი პუბლიცისტები ხმარობენ ამ იარ.ღს მკითხველის დასაშინებლათ და არა საგნის გამოსარკვევათ“ („სწ. ფურც.“, № 15-17. წერ. „ისტორ. მატერიალიზმის გამ.“). ეტყობა, ავტორი უშიშვრათ არ მორიდებია მეცნიერთა და ფილოსოფოსთა ციტატების მოყვანას. ჩანს, რომ ეს მას არ გამოადგებოდა, თორემ ფილოსოფოსთა და მეცნიერთა ციტატები განა ვისთვის უნდა იყოს სათაკილო ან დასაძრახი. მაგრამ, ჩვენ ვიცით, რომ ამ მხრითაც უდალბატა ბ. ჯორჯაძემ თავის თავს: თავის წერილში, რომელსაც „მეცნიერული ბორძიკი“ ეწოდება, ისეთ მეცნიერთა და ფილოსოფოსთა დიდ-ტანის წიგნები დაასახელა, როგორც არიან კონტი, სპენსერი, ბლუნჰლი, უარდი და სხ. და, რაც უფრო გასაკვირალია, ისეთებიც კი იმოწმა, რომლებიც მას თვალთაც არ უნახავს. აი სადამდის მივიდა ამ ვაჟ-ბატონის კადნიერება. საზოგადოთ უნდა აღენიშნათ, რომ ბ. ჯორჯაძის კადნიერებას საზღვარი არა აქვს. მის თვალში ყოველივე უდიერი და დასაგმობი საქციელის გამართლება შეიძლება, თუ ეს საქციელი მის მიერ არის ჩადენილი. თქვენ ალბათ გახსოვთ ის შემთხვევა, როცა ბ. ჯორჯაძემ ერთი ფსევდონიმის ვინაობა გამოამჟღავნა. ამისთვის იგი მხილეს და საყვედური გამოუცხადეს. მერე ბოდიში მოიხდა თუ? სრულებითაც არა. ჩემმა შეხედულებით, — განაცხადა მან, — ყველა ავტორი ისე უნდა აწერდეს სახელსა და გვარს, როგორც მე, ე. ი. არჩილ ჯორჯაძეო. ამიტომ მე სამართლიანათ მოვიქცეო, როცა სხვისი ფსევდონიმი გამოვამჟღავნე და ამიერადან მე ვურჩევ ყველას, თავის სახელი და გვარი სრულათ მოაწერეთო. როგორც ხედავთ, აქაც თავისებური, ე. ი. ჯორჯაძისებური, თეორიაა, რომელიც სასტიკათ უნდა დაგმობილ იქმნას ისე, როგორც მის მიერ შეთხზული თეორია პლაგიატობისა, რომლითაც იგი ჯერ-ჯერობით მეტათ ფართოთ სარგებლობს.

ჩვენ წინდაწინვე ვიცით, რომ ჩვენი ასეთი შეუბრალებელი მხილება ბ. ჯორჯაძეს გააწიწმამებს და აალაპარაკებს. მაგრამ აქედანვე ვაფრთხილებთ; სიტყვას ბანზე ნუ ავადებს და იმაზე ნუ გაბამს ყვირილს, რომ ჩვენ ვითომც მისი პირადობის შეურაცყოფა და დამცირება გვქონდეს მხედველობაში. თქვე დალოცვილის შეილო, ყველა იმის შესახებ, რაც ჩვენ ზევით ვუჩვენეთ, განა ჩვენ შეგვიძლია სხვა აზრის ვიყოთ თქვენ მოღვაწეობაზე? ყველაფერი რომ უარყოთ, ფაქტებს ხომ მაინც ვერ გაექცევით.

მ. სასურე.

შინაური მიმოხილვა.

ჩვენ დაწესებულებათა შორის ქართულ თეატრებში საპატიო ადგილი უჭირავს. რასაკვირველია, ბევრი თეატრი წესებულბაა, რომელნიც ცხოვრებას უფრო მეტ კვალს ატენენ, ვიდრე თეატრი. მარა ისინი უფრო ჩვენ დაუკითხავათ მოქმედებენ, იქ ჩვენი ძალა და სურვილი არავის ახსოვს. სულ სხვაა თეატრი. ეს ქართველი საზოგადოების პირმშო შეილია. მას ი. ვით საზოგადოება უფლის და, ხომ მოგვხენებათ, რასაც გაფაციცებით თავს ევლებით, ის კიდევ შეგიყვარდებათ, თქვენი სულიერი არსების განუყოფელათ სთვლით. და აი ჩვენ თეატრზედაც მართლდება ეს აზრი. მან წელს ისეთი ნაბიჯი წარსდგა, რომ დაამტკიცა თავისა მომავალის ძლიერება, გვიჩვენა, რომ იმას მართლაც შეუძლია ჩვენ ში საპატიო ადგილი დაიჭიროს. ავიღოთ ჯერ გარეგანი მხარე. არც ერთ სეზონში იმდენი წარმოდგენა არ ყოფილა, როგორც ხსენებულში. შარშან მხოლოდ ოცი წარმოდგენა იყო, წელს კი 51 თერთმეტი, ესე იგი 2 1/2 მეტი. აი დიდი პროგრესი გარეგნული მხრით. მეორე დიდი პროგრესი შეეხება თეატრის შეუძლო ხალხთან დაახლოვებას, მის გაღმოკრატებას. ხომ მოგვხსენებათ, ქვეყანა ისეა მოწყობილი, რომ შეძლების მიხედვით დანაწილება დაახლოვებით იმავე დროს იშნავს აზრებითაც დანაწილებას. შეძლებულის აზრი სხვაა, შეუძლოსი სხვა, შეძლებულის აზრი ვიწრო ფარგალშია მომწყვდელი, შეუძლოსი ფართეა, სახალხოა, დემოკრატიულია. ხოლო თეატრი კი, როგორც მსმენელთა გემოვნების დამაკმაყოფილებელი, იმდენათ დიდ მნიშვნელოვანია, რამდენათ ის ხალხს იზიდავს. აი ამ მხრით ჩვენმა თეატრმა ერთი ბიჯი წარსდგა წინ, იმან იაფ-ფასიანი წარმოდგენები შემოიღო. ამით მან ხალხს უჩვენა თეატრისკენ გზა. თუმცა ეს პირველი ცდა არის, მასთან გაუბედავიც, მარა, რა კი ერთხელ ნაბიჯი გადადგმულია, აწი იმედია, რომ ამ გზით წსვლელოა აღარ შეფერხდება. ხოლო ხალხი კი თავის მხრივ შესაფერ მასალასაც მოიპოვებს, ისაც ეცდება, რომ თეატრში მას დრო ტყუილათ არ დაეკარგოს, იქიდან ნასიამოვნები გამოვიდეს, თავისი საუკეთესო გრძნობები აამუშაოს, ახალი აზრები გამოიტანოს. ეს კი გამოიწვევს თეატრის აზრით გაღმოკრატებას, მის მიერ მოწოდებული მასალის გაუმჯობესებას. ვერ ვიტყვით, რომ ამ მხრით ჩვენი თეატრი მაინც დამაინც ჯერ უნაკლულყო იყო. წელს ჩვენ დავსტუბათ რამდენიმე მშვენიერი პიესის ხილვით ასეთი იყო ჰაუბტმანის „ავათყოფნი“, სადაც ნათლათ დავინახეთ, თუ რა ცუდი შედეგი მოსდევს ბრუჟუნიული ოჯახის წევრების უთანასწორობას, უთანასწორობას, როგორც განათლებით, ისე უფლებრივი მხრით. ვინილეთ აკრეთვე თანამედროვე უკოლის უგულოთ წარმოების შედეგები, დავინახეთ, თუ ვინ ზრდიან ჩვენ შეილებს, თუ რა გულ გამშრალ ხალხის ხელში ატარებენ ისინი საუკეთესო დროს თავისი ცხოვრებისა. ენახეთ პირველათ ჩვენ სცენაზე უკვდავი მალიერის „ტარტიუფიც“, ზუდერმანის „პატიოსნება“ და „სოდოლის წარდგნა“. ერთი სიტყვით, ჩვენმა თეატრმა ბევრი სასიამოვნო და სასარგებლო წუთი გაგვატარებია წელს. მარა მაინც მს ერთი ნაკლი ახლავს, უფრო წინა წლების ნაანდერძევი. ესაა მისი ეგრეთ წოდებული „ისტორიული“, ანუ უკეთ ვთქვათ, ჩვენებური „დრამები“, სადაც არა აქვს ადგილი არც ფსიხოლოგიას და არც ისტორიას. რასაკვირველია, პირველ ხანებში, როცა ჩვენ არც მსმენელები გვყავდა მომზადებულა, არც ხელოვნება იყო მომწიფებული, ხსენებულმა ნაწარმოებებმა თავისი სარგებლობა მოიტანეს. მარა დღეს კი ცოტა წამოვიზარდეთ, დღეს უკვე აღარ გვაკმაყოფილებს უაზრო სიტყვების რახა-რუხი და საექვო გრძნობების გაზვიადებული გამოხატვა. ამიტომ საქირთა ერთხელ შედარებით სასარგებლო, მარა დღეს შეუფერებელი „ისტორიული

დრამები“ რაჟი ნაირათ მოგეშორდეს. დღეს ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ჩვენ თეატრს სერიოზული მსმენელი ყავს. და აი ამ გაღინჯების გზას ნუღარ ავცდებით. თუ მატერიალურათ თეატრი გავადემოკრატიეთ, აზრითაც უნდა ამავე გზაზე დავაყენოთ. ხალხი იმ ხალხს, რომლის მიზიდვა თქვენ გსურთ, აინტერესებს ყველაზე უფრო საზოგადოებრივი მოვლენები, საზოგადოებრივი ურთიერთობა. აი, რა შინაარსის ნაწარმოებია ჩვენთვის საჭირო, საით უნდა მიისწრაფოდეს ჩვენი თეატრი.

* *

ძალიან გამრავლდა დღეს „ЧТО УГОДНО“-ს ტიპის ხალხი, რომელიც ცდილობს შენი სურვილები გაიგოს და ამავე დროს შენი სურვილების ფორმით თავისი სურვილები აგასრულებიოს. ასეთი ტიპის ვაჟ-ბატონები საკმაოდ ყავს ბათომსაც. ისინი აქ ყოველ ღონისძიებას ხმარობენ, რომ საზოგადო საქმეს, ისეც ბეჩავს, მკრთალს და ცალმხრივს, ხელი შეუშალონ, კიდევ დააბეჩავონ. მარა ყოველთვის დუშაში თურმე არც ამ ვაჟ-ბატონებს მოსდით. გაზეთებმა შეგვატყობიეს, რომ ბ. ვოლსკის და 20 ბათომელი ხმოსნის წინააღმდეგ შეტანილი საჩივარი მოსპობილ იქნა, ესე იგი ჩვეულებრივი კანონიერება აღადგინეს. კარგია მაინც, ბატონო იმედიც რომ არ მტყუნდება ხანდისხან...

* *

ვისაც შკოლის სუნი ცოტაოდნათ სცემია, ალბათ, ყველას ახსოვს მისი კლანჭების სიძლიერე, ყველას ახსოვს ის მუდმივი შიში, აი ახლა ჩაეიჭრები, ახლა დავიღუბებო. ისიც გენახსოვრებათ, თუ როგორ ძლიერდება ის შიში, როცა გამოცდის დრო ახლოვდება. რა აღელვება, რა უზომო ტანჯვა და უძილო ღამეები, რომელიც სუსტ არსებას თელავს ამ მოხელეთა ხარხანაში. დღეს ეს ტანჯვა ცოტათი შემსუბუქდა. დღეს უფრო მეტად გადაყვანილ იქნებოდა ყველა ისინი, ვისაც კი სამზე ნაკლები ნიშანი არ ექნებოდა. სუსტთაც შეღავათი მიეცა. სწორეთ რომ დიდი გამარჯვებაა, გამარჯვება, რომელიც კაცობრიობის ახალგაზდა ნაწილს ცოტა შეუმსუბუქებს იმ მონური ხნის განვლას, რომელიც წინ გაუმძღვანებია ამ აღამიანის ტანჯვით სავსე ეპოქას.

* *

ჩვენ რკინის გზას მოუვიდა ახალი უფროსი და მოიტანა მან ახალი იმედები. ჩვენში იშვიათათ შეხვდებით საზოგადოთ აღამიანურ ქცევას და უმეტესათ მოხელეთა შორის. ყოველი ჩინი თითქო მოხელეს ზევით-ზევით სწევს და ისიც ცდილობს, რამდენს ზევით მიდის მოხელეობის კიბეზე, იმდენათ უფრო გაიბეროს და ხელქვეითებს ზევიდან დაყუროს. ბ. ივანოვსკი კი თითქო სხვა აზრის არის. გარწმუნებთო, — ამბობს ის, — რამდენ ხანსაც უნდა დავრჩე თქვენთან სამსახურში, ვერაფერს გაიგონებს ჩემგან ხმაამაღლებულ ლაპარაკს და „უფროსებრივ“ მოპყრობასო. გარდა ამისა ბ. ივანოვსკი იმედებსაც გვაძლევს, რომ ის წინააღმდეგია ყოველგვარი დაჯარიმების და მსახურთა ჯგუფებათ დათხოვის. ერთი სიტყვით, ის გვპირდება აღამიანურ მოპყრობას, რამდენათაც ეს შესაძლებელია, რასაკვირველია, მის მდგომარეობაში. ესეც კეთილი. ბ. ივანოვსკი დასდგომია ერთათ-ერთ სწორ გზას, უმეტესათ ჩვენში, სადაც თავმოყვარეობა ძლიერია ჩვენი ხალხის ყოველ წრეში, სადაც ყველას, მიუხედავთ თავისი მდგომარეობისა, სურს აღამიანური ღირსება სავსებით დაიცვას.

სხვა-და-სხვა ამბები.

27 თებერვალს ამიერ-რკინის გზის ახლათ დანიშნულ უფროსს ბ-ნ ივანოვსკის, წარუღვენ რკინის გზის სამმართველოს შენობაში რკინის გზის სხვა-და-სხვა განყოფილების უფროსნი. ბ-ნმა ივანოვსკიმ წარმოსთქვა სიტყვა, რომელშიაც

სხვათა შორის გაატარა ის აზრი თუ რით იხელმძღვანელებს თვის მომავალ სამსახურში და ან რით უნდა ხელმძღვანელობდნ მისი ხელ-ქვეითნიც. „მეო, თქვა ივანოვსკიმ, მტკნარ ვარ ყოველგვარი დაჯარიმებისა, მეტადრე დაჯარიმებისა, თუკი ჩემი შეურყვეველი რწმენით ამისთანა დაჯარიმები რყენიან მოსამსახურეთ, მეტადრე უფრო იმათ, ვინც მცირე ჯამაგირებს იღებენ. მე მტერი ვარ აგრეთვე მოსამსახურეთა ერთბაშით, რამდენიმე კაცის დათხოვისა“. ამიერიდან, ივანოვსკის სიტყვით, მოსამსახურეს დათხოვენ მხოლოთ განსაკუთრებით კომისიის გამოძიების შედეგ. სამსახურთა უფროსებს ეძლევათ ნება, მხოლოთ რამდენიმე ხნით გადააყენონ სამსახურიდან მოსამსახურე; მხოლოთ მისი სამუდამოთ დათხოვნა კი იქნება დამოკიდებული თვით ივანოვსკიზე, და ამ საქმეს ის მოექცევა დიდის სიფრთხილით. რკინის გზის უფროსმა გამოთქვა აგრეთვე, რომ ის უყურადღებოთ დატოვებს ყოველგვარ უსახელო წერილებს, დაბეზლებას და წილის-წამებითი საჩივრებს. მან თავის სიტყვაში გაატარა აგრეთვე ის აზრიც, რომ ამიერიდან ის ნებას არ მიცებს უფროსებს დაჩაგრონ უმცროსი მოსამსახურენი.

„გარწმუნებთ, ბატონებო, თქვა ივანოვსკიმ, რომ რაც უნდა დიდი-ხანი დავრჩე მე რკინის გზის უფროსათ, არც ერთი მოსამსახურე არ გაიგონებს ჩემგან მედიდური ხმით ბრძანებას. მე გულ-წრფელი კაცი ვარ, უბრალო და ყველას გაძლევთ ნებას დაუბრკოლებლივ მომმართოს მე პირადათ“.

შემდეგ ივანოვსკიმ გამოთქვა ის აზრი, რომ მას ბევრი კარგი შეესმა თვით პეტერბურგში უმაღლეს მთავრობიდან ამიერ-კავკ. რკინის გზაზე მოსამსახურეთა შესახებ, მას არავითარი განზრახვა არა აქვს შეცვალოს მოსამსახურეთა კორპორაცია, „დე, ყველამ დამშვიდებით განაგრძოს თავისი სამსახურიო“.

ამის შემდეგ ივანოვსკიმ ჩამოიარა ყველა განყოფილება რკინის გზის მართველობისა და გაეცნო მოსამსახურეთ.

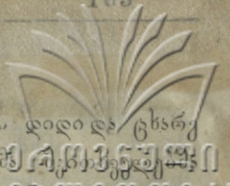
ქუთაისის გუბერნიის საქალაქო საქმეთა საკრებულომ, თანახმათ პროკურორის აზრისა, სრულიათ მოსპო ბათომის საბჭოს გამგეობის წევრის ვოლსკისა და საბჭოს 20 ხმოსნის წინააღმდეგ დაწყებული გამოძიება, რადგან მათ მოქმედებაში არავითარი დანაშაულობა არ აღმოჩნდა.

თფილისის გუბერნიის უფროსი საფაბრიკო ინსპექტორი ბ. ხელიმსკი ამ ქაშათ აგროვებს საყურადღებო მასალას თფილისის ფაბრიკა-ქარხნებისა და სამრეწველო დაწესებულებათა შესახებ. ცნობები შეეხებიან: ფაბრიკებისა და ქარხნების რაოდენობას, მათ მდგომარეობას, წლიურ ნაწარმოების ღირებულობას თითოეულ ფაბრიკა-ქარხანაში და სხვა. ყველა ეს ცნობები საჭიროა გუბერნიაში საფაბრიკო ინსპექციის მოწყობისათვის.

მიწათ-მოქმედების სამინისტრომ დაამტკიცა „კავკასიის სამთო კლუბის“ წესდება. ამ ახალ საზოგადოებას საგნათ აქვს, ყოველ მხრივ შეისწავლო. კავკასიის უმთავრესი ქედი და ყველა მთები; სხვათა შორის, საზოგადოებას განზრახვა აქვს შეისწავლოს და გამოიკვლიოს კავკასიის სამთო მრეწველობა და მთებში მეურნეობის მდგომარეობა.

მიწათ-მოქმედების სამინისტრო იხილავს ამ ქაშათ საკითხს ბათუმის ოლქში ახალ საჩაიე პლანტაციების მოწყობის შესახებ.

კავკასიის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წლიური

კრება დაინიშნა სამშობლო, მ მარტინათვის. ამ ხსლომაზე, სხვათა შორის, დანიშნულია არჩევნები საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტისა, საბჭოს წევრებისა, მდივნისა და ხაზინადრისა.

გახეთების სიტყვით, სანავთ-სადგურო საქმეთა კომიტეტმა საბოლოოთ გადასწყვიტა საკითხი სოხუმში ნავთ-სადგურის გაკეთების შესახებ.

კორესპონდენციები.

ს. სამთო (გურია). ს. სამთო იმეოფება სად. ხატისების მხლობლათ მიქელ-გაბრიელის საზოგადოებაში. ადგილის მდებარეობა მთა-გორიანია, რის გამოც გზები ძლიერ ცუდია და სოფელი მიუდგომელი, მეტადვე სამთარში, რადესაც ისედაც ცუდ გზებზე გაუფალი ტალახი დგება. კარგი იქნებოდა, რომ სამთოელებს შარტობისთვის თავი დაეხებებინათ და შეერთებული ძლიერ უმთავრესი სასოფლო გზა შეიკრიბათ მინც გაკეთებიათ. მიწის ნადავია სამთოში კარგია, მაგრამ გასულ წელს საზოგადოთ გურიაში ცუდი მოსავალი იყო და სამთოელსაც სიმინდი და ღვინო ხაკლები აქვს. სამთოელის ასვალ-დასვალი სიმინდი იყო და გასულ წელს ამ ერთ-ერთმა სახსარმა ცხოვრებისამ უმუხთლა და დიდ გაჭირვებაში ჩააგდო იგი. ეს რამდენიმე წელია სამთოელები სწავლა-განათლებას გულისანთ ეტანებიან. მიუხედავად იმისა, რომ მხლობელ სოფელში, მიქელ-გაბრიელში, არსებობს ორკლასიანი სასწავლებელი, სადაც სამთოელი ბავშვები თავისუფლათ დადიან, სამთოელებს აქვთ თავისი სამრეწლო სკოლა, რომელიც მოსწავლეებით სავსეა. ადგილობრივი სამრეწლო სკოლის მოსწავლეების, გ. ხაკაძის, თასხნობით სამთოელები იწერენ ქართულ გაზეთებს.

სასურველია, რომ სამთოში დაარსდეს ქართული წიგნთ-საცავი, რომელიც დიდ სარგებლობას მოუტანს გაზეთებით წახალისებულ სამთოელ მკითხველს. ამავე მოსწავლეების მეთაურობით სამთოელებმა კანიონის შესახებ გამოსცემულ ამხანაგობის დაარსება. მიიღეს იფინანსთა სამინისტროდან დამტკიცება, გამოიწერეს საქმის საწარმოებელი წიგნები და შეუდგენ ზაის ფულების მოკრეფებას. უსურვოთ, რომ ამ მომავალი ამხანაგობის საქმე კარგათ წასრულიყოს.

ნ. საუბრიელი.

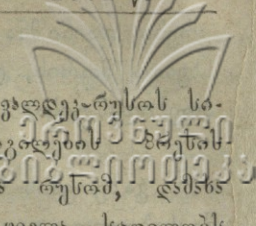
ლესინდრაგო-ონოლიის საზოგადოება (სენჯის მახარა). ეს საზოგადოება შესდგება რამდენიმე სოფლისაგან; აქ ცხოვრებს 1,500-მდე კომლი. მაგრამ, მიუხედავად მცხოვრებთა სიმრავლისა, აქ არ არსებობს ერთი რიგანი სკოლა. მართალია, არის სამი ერთკლასიანი სამრეწლო სკოლა, მაგრამ მათ სკოლა დავარჯათ არც კი შეიძლება, რადგანაც ანტიპედაგოგიურათ არიან მოწყობილი. არც რიგანი სხლი, არც სტოლები (მოსწავლეები ზოგჯერ იატაკზე სხედან) და არც სხვა საჭირო ნივთები არ მოიპოვება, მოსწავლეთა რიცხვი კი უთვალავია ერთი მოსწავლეების ხელში. საკვირველიც ის არის, რომ მცხოვრებნი ლესინდრაგო-ონოლიის საზოგადოების არ იღებენ მავალითს მეზობელ დ. ხონიდან, რომელიც არ ძლება სკოლების დაარსებით (თუ შეიძლება ასე ითქვას); ისინი არ ფიქრობენ დაარსონ თავის სკოლები და მოაწონ რიგით, არამედ შეიღებო მიყავთ ხონში (რასათქმელია, ბევრს ხონში წაყვანა არ შეუძლია სიღარიბის გამო), სადაც დიდი ხარჯი მოსდით, რომ თავის შეიღებს დასაწყისი სკოლა გაათავებინ. მაშინ კი, რადესაც დაარსებენ თავის სკოლებს და არსებულთ ორკლასიანებთ გადააკეთებენ, სწავლის შექნა გაუადვილებათ და ხაკლები ხარჯიც მოუვათ. ამისთვის საჭიროა დაარსონ სამინისტრო სკოლა, რომელშიც დიდი მოთხოვნილებაა, და არსებულნი სამრეწლო სკოლანი ორკლასიანებთ გადააკეთონ.

ხაკაზიელი

სახელმწიფო.

გორბანი. ამ დღეებში შრუსიის დანდტაგს დიდი და ცხარე კამათი იყო „კაუფმანის ინდიფენტის“ გამო. ჩვენს მიხედვით იტანს, რომ კაუფმანი ქალაქის თავის ამხანაგთა საბჭოში იქნებოდა. იმპერატორმა არ დაამტკიცა იგი და ხელახალი არჩევანი მოხდა. მეორეთ იგივე კაუფმანი ერთხმით აირჩიეს, მაგრამ მინისტრმა მინისტრმა არ წარუდგინა იგი იმპერატორს დასამტკიცებლათ. შერე დღე დასაწყისს ახალ მინისტრს ფონ-გამერშტეინს ამ ინდიფენტის გამო. როგორც უფლებების, ამ შემთხვევაშიც გერმანიის შესანიშნავი ორატორი და პოლიტიკური მოღვაწე რისტერი იყო. მოგვიყვას დასხლაგებით მისი სიტყვა: „ბევრი საინტერესო სავითების განსხილველი, მაგრამ მე უხდა ბერლინის ბერკომისტრის არ დამტკიცებას შეუკვებო. შრუსიის ხელახლისთვის ბირველი შემთხვევა არ არის, რომ მთავრობას ასე თავისუფლათ ესმის არჩეულ ზირის დამტკიცების უფლება; მაგრამ ისეთი შემთხვევა, რომ მინისტრი არ უხსნიდეს შარლამენტს, თუ რატომ არ დაამტკიცა მეფემ არჩეული ზირი, ჯერ არ უფილდა. წინანდელი მინისტრი მოვალეთ რაცდა თავის თავს მოტივები მინც მოუყვანა, ბარონ გამერშტეინი კი გვეუბნება, რომ ასეთ ზირად კითხვებში საჭაროთ მიხეცების დასახელება უხერხულიაო. ზირადი კითხვებია? უკაცრავათ, ბ. მინისტრო, საქმე ესება ისეთ ზირს, რომლის ცხოვრებაში თვით მტრებმაც კი ვერაფერი განსკიცნი ვერ იპოვებს; უკვლასთვის ცხდათ, რომ კაუფმანის არ დამტკიცების მიხეცი მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობაა, და რა უფლებით გვეუბნებოთ, რომ მიხეცი ვითომ ზის კერძო ცხოვრებაში უნდა ვეძიოთ? რომ თქვენ არ გეხერხებათ ნამდვილ მოტივების მოყვანა, ეს მე ძლიან კარგათ შესმის, მაგრამ, როცა კონსტიტუციის ავლებდა მინისტრებს ზასუხის გებას მთავრობის მოქმედებისათვის, იმის რადი კითხულობდა, თუ რამდენად ეხერხებათ იგი მინისტრებს (სიცილი და მოწონება). სრულებით არ შესმის მინისტრის მეორე მოსახრება: ბერლინის საბჭოს არ მოყვას მოტივები, თუ რისთვის აირჩია ეს ზირი, და ამიტომ არც მთავრობას მოვალე მოყვანის არ დამტკიცების მოტივებია. ბატონო მინისტრო, სად არის თქვენი ღოღიკა? ნუ თუ ასეთი უბრალო რამეები არ გესმით! საბჭოს თქვენ არ უნდა წარუდგინოთ მოტივები და აქ საბჭოს წინაშე ზასუხის გებაზე როდის ღამანაკი; თქვენ გელანარაკებთან ხელახლის წინაშე ზასუხის გებაზე, და ეს ზასუხის გება ზომ იმაში არ მდგომარეობს, რომ თქვენ ზასუხის არ მოგვრეთ, როცა გეკითხებიან (სიცილი და დიდი მოწონება).

ხელახლი შემთხვევა მით უფრო საუარადღებოა, რომ ფონ-გამერშტეინი, რომელიც უხდა ზასუხის არ გვადევს და ბერლინის საბჭოს უარს ეუბნება კაუფმანის წარდგენაზე, იგივე მინისტრია, რომელმაც კაუფმანის ბირველათ არჩევას შემდეგ დასწყერა მოხსენება და სთხოვდა იმპერატორს არჩეულ ზირის დამტკიცებას. ამის უარის თქმას იგი ვერ გაბედდა. ან იქნება ამ მოხსენებაში ორი წინანდაკება იყო—ერთი—დამტკიცებისა და მეორე—არ დამტკიცებისა, და ორივე წინანდაკება დასაბუთებული იყო? თუ ხელახლი მინისტრების ღირსების გრძობის და ქვეყნის წინაშე ზასუხის გებაზე წარმოდგენას მივიღებთ მხედველობაში, ეს გასაკვირველია არ იქნებოდა (დიდი სიცილი და მოწონება, მარჯვნივ უკმაყოფილება). ბატონო, როგორ არ რცხვინა სახელმწიფო მოღვაწეს, რომელიც თუნდ მხოლოთ თავის თავს ზიტვის სტემს—მოვალეობაზე, თანამედროეთს და ისტორიის დაფასებაზე ნურას ვიტყვიოთ.—ჯერ წარადგინოს არჩეული ზირი დასამტკიცებლათ და შემდეგ კი სთქვას, რომ „იყო მეტათ საუარადღებო საბუთები კაუფმანის არ დამტკიცებისა“. და ამისთანა მინისტრს გაბედულება აქვს გვითხრას, რომ მას სინიდიის წინაშე შეუძლია გვითხროს ჩვენ ნდობა გვეძინდეს მისი? ბ. ფონ-გამერშტეინო, როდის დაეკითხეთ თქვენ თქვენს სინიდიის ბირველათ, როცა თხოვდით მეფეს დამტკიცებისა კაუფმანი, თუ მეორეთ, როცა სრულებითაც არ წარადგინეთ დასამტკიცებლათ? ჩვენთვის მეტათ საინტერესოა ვიცოდეთ, რამ კადილათ ხელათმანია

ვით გვევალათ რწმენები. თუ თქვენ არას გვეტყვიან, ხალხი იფიქრებს: თანხმა არ არის შევას და ვერ ბედავს რამე თქვას, ან მიხეხუბი ისეთია, რომ მისი სჯარათ თქმა სირცხვილია (მოდრატობა და ვაშის ძხილი). თქვენ, ბ. მინისტრო, შემდგარი ხართ, თუ ფიქრბობთ, რომ თქვენი ქვეყანა არის ქვეყანა ტანტის ერთგულ მოსამსხურისა: თქვენ არა თუ კონსტიტუციის წინააღმდეგ იქნებით, თქვენ არღვევთ ზრუსიის ტრადიციასაც. ჯერ კიდევ ფრიდრიხ ვალტერმა ბრუნვამ სთქვა, რომ ეოვლეი მოქმედება, რომელიც უკმაყოფილებას იწვევს ხალხში, ისე უნდა ახსნას, რომ odium-ი (მძულვარება) სამინისტროს ან ერთ-ერთ მის წევრს ხვდეს წილათ და არა შეუეს, რომელსაც ეოვლეოვის სურს შეიზინოს ქვეყნადამუბის სიყვარული და ერთგულება“ (სიცილი და ვაშა). და თქვენ, ბ. გამომწეინო, როგორ იქნებით? თქვენი ასეთის ქვეყნის შემდეგ ინციდენტის ბრალი ვინ დაელება? თქვენ კარკათ იცით, რომ ბერლინის ინციდენტი აღეკვებს არა მარტო ბერლინელებს, არამედ მოკლ სსხელმწიფოს...

ეს საქმე ბრინციბაღური კითხვას: განა შესაძლებელია ნება მივრეთ მოვარობას თვითნებურათ ისარგებლოს თავის უფლებით კარის კაცების ან ზირად სურვილის მინედეით? წინადაც ეოფილა შემოსევა, როცა მოვარობა ცუდათ ხმარობდა ამ უფლებას, მაგრამ არავის ასსაკუს, რომ ბურგომისტრი არ დაემტკიცებოათ იმიტომ მხოლოთ, რომ ოცი წლის წინათ იგი მონაწილეობას იღებდა ღიბურალურ კრებებში და ამიტომ გვარდიის ზოღვის ავიცრებმა მოისურვეს ზოღვის სიიდან მისი გამორიცხვა. გერმან ბეკერი რამდენიმე წელიწადს ციხეში იჯდა კომუნისტების ბრცვისის გამო, შემდეგ იგი კელნიდანაც განაძევეს, მაგრამ როცა იგი, 10 წლის შემდეგ, ქალაქის თავათ ამოიზინოს, მოვარობას დამტკიცებდაზე უარი არ უთქვამს. მიკვლი ხომ გლეხების აჯანყებას ფიქრბობდა... საქვეთთ თავის მოჭრას იქნება, თუ ზარღამენტი და მინისტრები გვარდიის ავიცრის შესეღელებით ისეღმძღვანელებენ... ოცის წლის წინათ კაუფმანი ებრძოდა ანტისემიტისმს, რომელსაც შტეკერი მეთაურობდა. იცით, ვინ შეიქნა მასის კაუფმანისა და ხვენი მოკავშირე? გერმანიის ჯარის გენერალ ფელდმარშალი, რომელიც ანტისემიტისმს გერმანიის დამამცირებლათ და შემარცხვენელათ სოფლიდა. ეს ფელდმარშალი მასის კრან-ზრინცი იყო და შემდეგ იმპერატორი ფრიდრიხი გახდა (უკმაყოფილება მარჯვნივ და დიდი მოწონება მარცხნივ)...

ხვენი მოვალეობას ვუთხრათ ესღანღელ მინისტრებს, რომ ქვეყანას თან-და-თან უფრო უკმაყოფილოთ მათი, რადგან ასე ხაკლები დამოკიდებულება აქვთ შეუესთან (მოდრატობა). სსსხლის ანგარიშს რომ კითხულობთ, ხეღავ რომ კანცლერი, სამხედრო და სსზღვაო მინისტრები ხშირათ მიღან იმპერატორთან და სსქმეებზე ეღაზრაკებან; ხანღან თვითონ იმპერატორი მიღის მათთან. სხვა მინისტრებსზე ძღიან ცრტა ისმის და ამბობენ კიდევ, რომ თვეობით და ხანღან წლობით ვერ ეღირსებან ისინი იმპერატორთან ზირად სსუბარს. განა გასაკვირეღვლა, რომ ასეთ წესის დროს ზირად კაბინეტის უფროსმა, ადიუტანტებმა და სხვა ზირებმა მოიზოფონ გავღენს იქ, სღაც მინისტრების გავღენს უნდა იყოს. ამიტომაც არის, რომ ხშირათ ბევრი რამ გაუგებარი და მოუღოდნელი ხღება. სსზოგადობას უკვირს და კითხულობს, სღ ივეს ხვენი მინისტრებიო. ზოღას შეღანღება, რომ თვითონ მინისტრიც ხვესავით გავკვირეღვულია, მაგრამ იღენი გაბეღეღება არა აქვს, მივიღეს და უთხრას—ეს შეუღლებულია, ამის ზასუხის გებას ვერ მივიღებ თავსეო. ბატონებო, თუ თქვენ ფღიკელ-ადიუტანტების ოღენაც არ შეკიღღიათ გააკეთოთ, როგორ თხოუღობთ ზარღამენტის ნღობას თქვენი მოქმედებისღმი, თქვენი გონიერებისა და სინიღისისღმი! ის მინისტრი, რომელიც თავის რწმენის წინაღმდეგ ხელს აწერს მეფის დაღკენიღებას, არაფრით არ განიჩეღვა უბრღოდ „სტოღის უფროსისღაგან“, რომელიც თვის ხელის მოწერით ამოწმებს, რომ ქალღღლი სწორეთ არის გაღაწერიღი! ეს არა თუ კონსტიტუციის წინაღღმდეგია, იგი სსკადრისი არ არის კაცისათვის, რომელიც ზირად

ზატოვისცემას თხოუღობს სხვებისღაგან“.

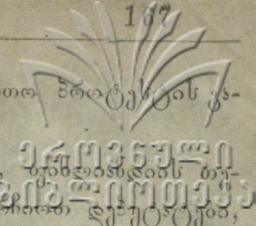
საზოგანბთი. გასეოებში დაბეღღიღიო ვაღღეღ-რუსის სი-ტუღა, რომელიც მან ზარიღის განზირას აღღეღენის სსზრუსის ბსიკეტზე წარმოსთქვა: „ხვენი დროის, სთქვა რუსომ, დამანს სიათუღელი თვისება ის არის, რომ ეხღა ევეღა სღღიღობს რესზუღიღის მომხრეთ უჩვენოს თავი ქვეყანას. მე სსინტერესოთ მივიჩნიე შემეღარებინა ზოგეოროთი ციფრები 1893 წლის და 1898 წლის არჩევებიღან და, აი რა აღმოჩნდა ამ შეღაღებიღან: 1893 წელს იმ კანდიღატების რიცხვი, რომელთაც თავიღანთი თავი რესზრღიღის მოწინაღღმეღეთ გამოაცხადეს, უღრიღა 351-ს; 1898-ში ამათი რიცხვი ძღიავს 191-მღე ვიღა. ეხღა, 1902 წელს, ხომ თითქმის სულ ვერ ვხეღავ რესზრღიღის მოწინაღღმეღეთ, თუმიღა ძღღიან ვღღიღობ კი: დიდი, დიდი ამ კანდიღატების რიცხვი 36 იქმნეს (სსზოგადობაში სიცილი და ტაშის-ტემას); სს-მაგეოროთ ეხღა განზღენ კონსერვატორი რესზრღიღიკეღები, დამოუკიდებელი რესზრღიღიკეღები, სსციონალისტ-რესზრღიღიკეღები, და დარწმუნებული ვარ, მღღე განზღებან რესზრღიღიკელი მონარქისტები, რესზრღიღიკელი იმპერიღლისტები და შეიღღება რესზრღიღიკელი-ცეზარისტები (სიცილი). ცხადია, დაღვა ისეთი დრო, როცა ზოგეოროთ სზრის ქალღკება მხოლოთ სიღაბ ქვეშ შეიღღება (მოწონება). სსერთო არჩევეანი მეტათ სსინტერესოთ... ხვენი მოწინაღღმეღეთა ზანაკში გასურებული მუშაობაა. განსაკუთრებული ენერგიით ფუღებს უფრის თავს (სიცილი). ეხღა ხან რეაქციონერებმა ერთი დიდი აღმოჩენა მოახნღენს—თუ აქამღე სოფრანგეთი ხვენი არ გამიღარა, ეს იმიტომ, რომ ცრტა ფული მიკვიღია მისთვისო (აღეკვება). რა უფოთ მერე, სღადან, და მოქღი სოფრანგეთი სსერთო კენჭის ერთთ დაუმტკიცებს მათ, რომ იგი გასავიღი არ არის“.

იღალია. ამ ჟამათ იტალიაში, სსზოგადო ეურადღებას იქცევეს რკინის გზაზე მომუშავეთა შესსხებ მოვარობის მიერ ზომების შემოღება; რადგანაც რკინის გზაზე მომუშავეთ თხოთმეტ თებერვალს უნდოღათ მოხენღინათ სსზოგადო გაფიციღვა, ამიტომ მოვარობამ 10 თებერვალს გამოსცა ბრძახება, რომ გამოცხადღენ ჯარში რკინის გზაზე მოსამსხურენი, რომელნიც ითუღებიან სსთადარიღო ჯარის კაცთა რიცხვიში. ევეღა მათ ებრძახათ, რომ გამოცხადღენ ჯარში 24 საათის განმავღობაში, და თუ მათ გაფიციღვა მოახნღენს, ისენი ჩათოღლებიან დეკურტირებათ. კვირას სამხედრო მინისტრმა იტალიის ევეღა დეპეშის სღღურები თვითონ ჩაიკღო ხელში. აღკრძღა კერძო დეპეშების გზავნა. ორშაბათს გაკრული იყო ევეღა ქალაქებში ზემოხსენებული დეკურტი მეფისა. სღღღათთ გაწვეღულია 30 ათასი კაცი, რაც შეღღკენს ერთ შესამღეს რკინის გზებზე მოსამსხურეთა რიცხვისს. ხვეუღებორივ ჯამიგირის გარღა რკინის გზებზე ჯარის კაცნი მიიღებენ კიდევ განსაკუთრებით სსხუქარს, როგორც სს-მხედრო სსმსხურში მოსამსხურენი. ამ უღანბღმა გაწვეღემ იტალიის სამხედრო მინისტრს სსხელმწიფოთ ხსინიღან ამოაღებინა დასსანჯღათ 2 1/2 მიღ. ღირს. მოვარობამ, ეოვეღ შემოსევეისთვის გაიწვიო კიდევ ჯარში 1878 წლის ვაღა გათავებულენი ჯარის კაცნი რიცხვით 55 ათასი.

აქნობამღე მუშათა ზარტია მხარს უჭერდა მინისტრს ცნარღელს, რადგანაც ის ასე თუ ისე მკღენათ არ ეწინაღღმეღეთობდა ხოღმე მას, მაგრამ დღეს კი ზემოხსენებულ ზომების წესღობით მინისტრმა დაკარღა მუშათა ზარტის სიმიზტია, ხოღო ასღღო მომავალში დაღინახავთ, როგორ შეებრძოღება ეს ზარტია მინისტრს.

სამხრეთ-აზრია. უგანსენული დეპეშები ბრძოღის ევეღიღან იტეობინებან: ბრეტროიღან ორი მიღის მანძიღზე ბურები თავს დაესხნენ ინგლისეღების ცხენოსან ჯარს. ბურებმა დასტოვევეს 800 ინგლისეღი ჯარის კაცი.

27 თებერვლის დეპეშა იტეობინება, რომ დღღარისღაღუტევეღებოთ ინგლისის გენერალი მეტუენი, მოუღღავს 41, დაუჭრია 77, ტუვეთ წაუღვენია 201.

გაზ. „ბტ. ბლ“ -ს ღონისძიებას სწევენ, რომ დეკლარაცი-
აჲ დატყვევებულია რიგნი მეტყუებითურთ ათასმდეა. მათ რიგ-
ხში 201 ტყუა, რომელნიც არ არიან განთავისუფლებულნი.

გაზეთ „Times“-ს ბრეტორიადან ატყობინებენ, რომ კონტინ-
ტრაციანურ ბანაკებში 1901 წელს მოძველად 10,113 ბურების ბავ-
შია. მხოლოდ სექტემბერში მოძველად 1,028 ბავში 8 წელზე ნა-
კლები და 341 უფროსები, სულ 1,369.

რუსეთის ცხოვრება.

— მისი იმპერატორებითი უმადლესობის მოსკოვის გენე-
რალ-გუბერნატორის განკარგულებით გამოცხადდა, რომ სავადლებუ-
ლთ დადგენილებანი შესხებ ურილობების აკრძალვისა ქუჩებზე და
სხვა ადგილებში, რომელიც გამოიცა 23 იანვარს 1902 წ., შეეხე-
ბა აგრეთვე მოსკოვის მახრასაც.

— როგორც გაზ. „ურალ. ვიზ.“ იუწყება, ზერმის გუბერნა-
ტორს მიუმართავს საერობო უფროსებისთვის, რათა მათ მიიღონ
ზომები, რომ გლეხები, რომლებმაც დახუტეს თავი კამის აქციანე-
რულ საზოგადოების რეინ-ფოლადის ქარხანაში მუშაობას, დაუბრუნდენ
თავის საქმეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ქარხანა იძულებული იქნება იზი-
როს იმისთანა საშუალებას, რომ გლეხებს გადახდებთ ნივთიურათ ის
ზარალი, რომელიც მათ მოუტანეს ქარხანის საშუალებზე ხელის ადებით
და ზიარობის დარღვევით.

— კიევის ზოლიცმეტრის ბრძანებით ეველიერის განმავლო-
ბაში ზოლიცამ გააძლიერა წეს-რიგის დაცვა, მეტადვე ზოლიცის
თვალ-ყურს ადევნებდა იმ ადგილებს, სადა ხალხი ჩვეულებისამებრ
იურის თავს, აგრეთვე ქარხნების გარშემო, ბაზარში და ქუჩებზე.

— გაზ. „ზრავლი“ ვკითხულობთ: ამ დღეებში ბაღბაიის მ-
ხრის საკრებულოში გაიხსნა საქმე ვინმე ვარბახევის, რომელიც
ზოლიცის მხედველობის ქვეშ იმყოფებოდა და თავის ნებით წავიდა
ქალ. ბაღბაიდან კახანში.

საერობო უფროსმა ვარბახევს მიუსჯა 20 მ. ჯარიმა, და თუ
იუფლს არ გადაიხდის, არი კვართი დახატომრება. სსსმართლობაში მო-
წვევებისა და ბრალდებულის ჩვენებით გამოირკვა, რომ 24 ნოემბერს
1901 წ. ვარბახევის ცოლი დაბინა ცოფისმა ძაღლმა. რადგან-
ნაც ამ დღიდან უკვე გავიდა ხუთი დღე და თუ მალე არ მი-
აწერბოდა ექიმს, ვარბახევის ცოლს აუცდენელი უბედურება მოელო-
და, ამიტომ ის იძულებული იყო ექიმის რჩევით წასულიყო კახან-
ში ცოფის ასანერვლათ. ამისთანა საშიშ მდგომარებაში მეოფ ვარ-
ბახევის ცოლს არ შეეძლო მარტო წასვლა. ვერც იშოვეს კაცი, რომ-
მელსაც ეკისრა მისი წაყვანა, და რადგანაც გამოცდილებით იცოდა
ვარბახევი, რომ წერილით თუნდ ტელეგრამით ქალაქიდან გასვლის
ნებართვა მას ვიან მოუვიდოდა, როგორც, მაგ., 1900 წ., რო-
დესაც მან ითხოვა ვათმეოფი დედის სანახავათ სმოლენსკში წასვლა,
რომელიც მოუვიდა მას მხოლოდ სამი კვირის შემდეგ, და 1901 წ.,
როდესაც მან სთხოვა ვიატკის გუბერნატორს ტელეგრამით ნებართვა
ვიატკაში საექიმოთ წასასვლელათ და ეს ნებართვა მიიღო მხო-
ლოდ ოთხი კვირის შემდეგ; და, რადგანაც დაცოფილი ვათმეოფის
უწამლელათ გაჩერება კი სამსა და ოთხ კვირას ნიშნავდა უბედური
ადამიანის საშინელ საკვდილს, ამიტომ ვარბახევი გაბედა და თვით
წიყვანა ცოლი კახანში. მათავს რა ცოლი სავათმეოფოში,
თვითონ სამი დღის შემდეგ კვლავ დაბრუნდა ბაღბაიში. ვარბახევი
თვითონ გამოცხადდა ზოლიცაში და უამბო ეოველიერის, რამც აი-
ძულა ის გასულიყო ქალაქიდან. ბრკურთრმა მოითხოვა საერობო
უფროსის დადგენილების გაუქმება და ვარბახევის გამართლება.

სსსმართლობა ვარბახევს მიუსჯა—ან ერთი დღით დახატომ-
რება, ან ერთი მანათი ჯარიმა.

— ოფიციალურ „ფინლ. გაზ.“-ში მთავრობის-მიერ გამო-
ცხადებულია შემდეგი:

„1890 წ. ბევრ ფინლანდიურ გაზეთში დაბეჭდილი იყო მო-

წოდება უმადლესი მთავრობის წინააღმდეგ საერთო ზოლიცის კა-
მოსაცხადებლათ.

„ჩვენ მოგიწევთ, ეწერა ამ მოწოდებაში, რომლის მიხედვით
მებს შეიკრებოთ სათემო ურილობაზე და ამოიზიაროთ დეკლარაცია,
რომელთაც უნდა გამოთქვან მონარქის წინაშე უქვეშევრდომილესი
გრძნობა მწუნარებისა უკვე მომხდარ და აგრეთვე მომავალში გან-
ზრახულ ცვლილებათა გამო“... და „გამოთქვით იმედი, რომ ეს
განკარგულებანი გაუქმებულ იქნას“.

„ასეთი საზოგადოებრივი აზრის ზირდაზირი გამოთქმა აუცი-
ლებლათ საჭიროა დღეს, მიუხედავათ იმისა, მოუვება თუ არა სსსუ-
რველი შედეგი“.

ეს მოწოდება იყო ზირველი ავიტაციის მთავრობის წინააღმდეგ
მიმართული ოფიურ ზრესსაში. ამას თან მოყვა შემდეგ სხვა წერი-
ლები შესახარი შინაარსისა, რომელიც მიმართული იყო არამც თუ
ეოველისავე რუსულის წინააღმდეგ, არამედ ამ წერილების ავიტორები
ბედავდენ თვით მონარქის მოსახრებათა კრიტიკას და ამით არდევუ-
დენ იმპერატორის ალექსანდრე II-ის ბრძანებას, რომ ბეჭდვითი
სიტყვით განვიტყვა ეკლესიისა, ტატიისა და მთავრობისა მოსათქეხი
არ არისა.

მალე გამოაშკარავდა, რომ მოთელი ოფილიანდიის ზრესს ემორ-
ხილება სიდიდული ცენტრალურ გამკებას, რომელიც ხელმძღვანე-
ლობის მთავრობის განკარგულებათა განვიტყვის დროს.

ამ წერილებში ერთი აზრის გამოთქმულია, სშირათ ერთსაირის
სიტყვებით, თუმცა გაზეთები სულ სხვა-და-სხვა ადგილას იბეჭდება
და სხვა-და-სხვა ენაზე.

მთავრობამ უკვე მოახერხა და მიღებულ დონის-ძიებით განდუ-
გნა ზრესიდან მავნებელი წერილები, მაგრამ ასეა, სსმაგიერათ,
ღიერ განვიტარდა მალული ზრესს—წიგნაკები, ფურცლები, დრო-
გამოშვებით გამოცემანი, გაზეთები „Fria Ord“ და „Maantaina“.
ამ გამოცემათა უმრავლესი ნაწილი დაბეჭდილია შვეციაში და ინ-
გლისში; გაზეთ „Fria Ord“-ზე აშკარათ იღებენ ხელის-მოწერას
სტოკჰოლმში.

რადგან ოფილიანდიის საზღვრებზე თვალ-ყურის დევნება ძლი-
ან სუსტია, ამიტომ მალული გამოცემანი ადვილათ შემოაქვთ ოფინ-
ლიანდაში და ბევრს აგრეტელებენ ხალხში.

წიგნაკებს და ფურცლებს უმთავრესათ მიუქათათ ურიტებს მცხო-
ვრებებს და ხალხს აყენებენ ცუდსა და მავნებელ გზაზე. უკანონო
ზრესს ურჩევს ხალხს ზანსიფური წინააღმდეგობა გაუწიოს მთავრობის
ეოველსავე განკარგულებას, ასწავლის მონელეთ ბოიკოტს (მათ წინააღ-
მდეგ ზირის შეკრას), აქევენებს დასასჯელ მსხვერპლის სახელს და ბინა-
დრობას, სსმობლეს გმირებათ სახავს იმათ, რომელნიც ივაწეებენ
ფიციის მოკვლევას და ადგებან მთავრობის წინააღმდეგ ავიტაციის
მიერ ნახვენებ გზას. აღსანიშნავია ის კარემება, რომ უკანონო
ზრესს აქებს იმათ, რომელთაც წინათ ეველა დაციობდა სსმსხურში
უვარგისობისა გამო.

უფრო-და-უფრო სშირათ ისმის იმ კაცების მსრო, რომელნიც
ერთგულათ ემსხურებან მეფეს და სსმობლეს, თუ რა დიდი ვნე-
ბა მოაქვს უკანონო ზრესსათ მათთვის, არამც თუ იმით, რომ ქმნი-
ან მით ბოიკოტის მსხვერპლათ, არამედ იმითაც, რომ ძირს უთხრი-
ან მთავრობის ავიტორიტეტს.

რასაკვირველია, ასე დიდათ განვიტარებულ ბორტუტისთან სს-
ბრძოლველათ საჭიროა სერიოზული მონაწილეობა ზოლიცისა, რო-
მელიც დღეს ძალიან მცირეა.

ჭელსინგფორსის ზოლიცამ მანინგ მოახერხა და დაამტკიცა,
რომ გამოჯვინის უმთავრეს გამოცებაში მსსურ იკვარ გრუნდსტრუ-
მის ბინაზე და მაგისტრ გუმერუს ბინაზე მოთავსებულთა აკრძალულ
წიგნების და გაზეთების საწეობა. ნ თებერვალს ორივე ბინა ბეჭ-
დვითი სიტყვის უმთავრეს გამკებობის წარმომადგენლებოს თანდა-
სწრებით განხრევილ იქნა ზოლიცის მიერ. გრუნდსტრემისს, რო-
მელიც სახლში არ იყო, ნახეს ეზოში აღკრძალული გამოცემანი.

გრუნდსტრემის მისთვის შემდეგ ცენზორი და ზოლიციელი შევიდნენ მის სახლში განახრეკათ. ამ დროს იქვე შევიდა ადვოკატი იონას კასტრენი, რომელიც ხმა-მადლა უშვერის სიტყვებით ღანძლავდა ზოლიციას. კასტრენი მივიდა ზოლიციას კამისართან, რომელიც ამ დროს ტელეფონით ატეობინებდა განხრეკის ამბავს ზოლიციეისტრენს, გამოსტაცა ხელიდან ტელეფონის ანატო და დაიწყო უფირლი — გაეთრიეთ აქედანაო.

ბეჭდვითი სიტუაციის უმთავრესი გამკაცობის წარმომადგენელი მოკლესანაკ ბინის ზატრენს და სპირით არ დაინახა განხრეკის განგროძობა, და ამიტომ ზოლიციამ თავი დაანება გრუნდსტრემის ბინას.

დაჭრალა წიგნები კი ფაიტონში ჩაწვეს ზოლიციას განყოფილებაში განსაკუთრებით, სადაც შედგენილი უნდა ყოფილიყო ოქმი.

ამ დროს ეზოში შემოვიდნენ წიგნის ვაჭარი ხველესტამი, ექიმი ტერნერი, მაგისტრი ლუნსტრემა და ჰელსინგფორსის რადკაუზის სასამართლოს რატმანი ლინდბერგი, რომელთაც ურჩიეს შეეტლეს, ზოლიციას კამისარს ნუ დაუჯერებ და წიგნებს ნუ წაიღებო, და ძალათაც აკავებდნენ შეეტლეს. მოდოთ როდესაც კამისარმა თვითონ მოვიდა ხელი ცხენს, მამან შეიქნა შესაძლებელი წიგნების წაღება.

ბეჭდვითი სიტუაციის უმთავრესი გამკაცობის მეორე წარმომადგენელი ზოლიციას მოხელეების თანდასწრებით მივიდა გუმერუსის ბინასზე. აუსნსა ბინის ზატრენს მოხელის საგანა. გუმერუსმა გამოიტანა წინა წლები Fria Ord-ის რამდენიმე ნომერი. ცენზორმა მოახდინა გარკვევებით დათვადიერება ბინისა და დაწერილებით განხრეკა კი არ დაინახა სპირით.

იმავე დღეს, 2 საათზე, ალბერტის ქუჩასზე მდგარმა ზოლიციელმა შენიშნა — იმ ეზოს კარებიდან, სადაც მეორე განხრეკა მოხდა, ორი მძიმე დატვირთული ურეში გამოვიდა. ამ დროს საქონლის განსიდავამ და დაბეჭდილი ფურცლების ურეში დასახვამ ეჭვი აღუძრა ზოლიციელს; მან განიზრახა მეურმის დაკავება, ხელი სტაცა ცხენს, მაგრამ ცხენი გაუსწლტა ხელიდან და ურეში წავიდა. ზოლიციელმა მთინდამა მეორე მეურმის დაჭრა, მაგრამ ამ უკანასკნელმა შემოკრა მთრახვი ზოლიციელს და გაიქცა.

ყველა ამის შესახებ გამოძიება დაინიშნულა.

* * *

ლაქვარდ ციდან ღღის მნათობი სიყვარულით გადმოგვეყურებს, ჩაგრულთ გულთა სამკურნალოთ უკვდავების ნამს გვაპყურებს.

მაისა მწვერვალს მზის სხივები ეფინება საამურათ, გულში იკრავს მთელ ბუნებას სიყვარულით, ტკბილათ, ძმურათ.

ლალ-ზურმუხტი, მობიბინე თვალ-წარმტაცი მთა და ველი ჩურჩულობენ საამურათ, ვით სატრფონი საყვარელი...

მხოლოდ მცინარე ყვავილთ შორის ნაღვლიანათ იყურება ნაზი ია და იდუმალ ცხარე ცრემლათ იწურება.

ჩანს, მის წყლულ გულს ვერ ამთელებს საუცხოო ვარს შენება, ჩანს, ჩემსავით ეს ცხოვრება, ჯოჯოხეთათ ეჩვენება.

დარია ხუნდაძე

მ ი რ ო ნ ა.

მოთხრობა ივ. ფრანკისი.
(უძველნი პაწია ვანოს).

I.

საკვირველი ბაღლია ჩვენი პატარა მირონა. მისი წამ-და-უწუმ გაიძახის, რომ, მირონა ძან, ძან ჰკვიანი ბიკელაა. მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ მამა ვერაფერი მათეულ თავის შვილისა. ამასთანავე მირონას მამა კარგა ხანი ელოდა თავის შვილს და ძლიერ კლერსა ქალარა-შერეულს, მაშასადამე, როგორც უნდა იყოს პაწია მირონა, მამას ჰკვიანიც ვნია, ლამაზიც, მალხაზიც და, ერთი სიტყვით, ყოველ მხრე შემკული. მეზობლები კი ჩუმ-ჩუმათ ამბობენ, რომ „მირონა რაღაც სხვანაირი ბაღლიაო, დაღის ბუტბუტებს, ელაპარაკება თავის თავს ხელებსა ქნევით, აიღებს ჯოხს და იქნევს ერთში ან არა და შეესვვა ჰინჭრებს და კათავს, რაც შეუძლია ბავშვებთან ის მორცხვია, იტყვის რამეს, და დიდები გაკვირვებულნი იშმუშნიან მხრებს.

— ვასო, ვასო, ეკითხება მირონა მასავით პატარა ცხენს, შენ რამდენამდე შეგიძლია დათვლა?

— მე?.. რამდენამდეც გინდა! ერთი, სამი, ლვა.

— ლვა!.. ხა, ხა, ხა!.. მერე რეერთია რვა?..

— რეერთია? მე ლა ვიცი რეერთია!..

— ჰო, არ იცი, მაშ! აბა მოდი დათვალოთ!

პაწია ვასილი და მირონა სხდებიან ერთათ, და მირონა იწყებს თვლას: ერთი, ორი, სამი... თანაც ყოველ დათვლას სცემს დედა-მიწას ჯოხს.

ვასო უგდებს, უგდებს ყურს, და ეკარგება მოთმინებად გარბის. მაგრამ მირონა ამას ვერც კი ამჩნევს, ის თავისებურათ განაგრძობს თვლას, ამ დროს უახლოვდება მას ბებერი დათო, დადგება ჩუმათ და უკდებს ყურს. მირონამ ოთხასამდე დათვალა.

— შე, შე, შე, მაიმუნო, რას აკეთებ, ჰა? ეუბნება ბებერი ცხვირში ნღნღით.

პატარა მირონა შეკრთება ლა მიიხედავს იქით, საიდანაც მოესმა ხმა.

— არა, არ იცი, სულელო, რომ დედამიწის ჯოხით ცეცხლი მა არ შეიძლება, შენ არ იცი, რომ დედამიწა ჩვენი მრჩენელია, ჩვენი მშობელია? მომეცი აქ ეგ ჯოხი!

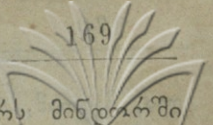
მირონა აწვდის ბერი-კაცს ჯოხს, მაგრამ ვერ კი გაუგია რა უნდა მისგან ბერი-კაცს, რომელიც მირონას ჯოხს გაჯავრებული სტყორცნის ჰინჭრებისაკენ.

მირონას კი თვალეები ცრემლებითა ევსება, იმდენათ ჯოხისთვის არა, რამდენათაც მასთვის, რომ ბერიკაცმა შეუშალა მას თვლა.

— წადი, წადი შინ და „მამაო ჩვენო“ იკითხე, ის გირჩევნია ამ ჩხირ-კედელაობას! ეუბნება მოხუცი შექმუხნილი სახით და თვით კი განაგრძობს ვხას. მირონა კარგა ხანს მოსტერებია მოხუცს, მაგრამ ვერ მიიხვალა რისთვის გაუჯავრდა დათო ან რა უნდა მისგან.

II.

პატარა მირონას ძან უყვარს ამწვანებულ მინდორში სირბილი. უყვარს წითელი ყაყაჩო, რომლითაც მოიფერადებს ხოლმე გულსა და ქულსა. მაგრამ განსაკუთრებით კი ძან ეს იამოვნება პაწია მდინარეში სირბილი. უყვარს მისი კენჭებით მოფენილი ძირი, საიდუმლო ჩურჩული, ხვედრით მოკაზმული ნაპირები. ის მთელი საათობით ზის ხოლმე მდინარის ნაპირას და უყურებს მას ჩიტვით განაბული ბუჩქის ძირიდან. ის უყურებს, როგორ ნავარდობენ კამკამა წყალში პაწია თევზუკები, როგორ არხვეს მდინარის პაწია ტალღა მის ძირში გაკრულ წყალ-ბალახას. ამ დროს კი დაქათვებენ მას ზვე-

დან მზის სხივები, მაგრამ მარონას სრულებითაც არა სცხელა, ის შეკუთვლა ბუჩქების გრილოში, და აქედან გამოიყურებიან მისი დიდრონი შავი თვალები და შექმნილი შუბლი.

— მუ... ფეკრობს მარონა, ძლივს, ძლივს ციმციმებს ცაზე და მამა კი აზრებს, რომ ის ძაან დიდიაო. შეიძლება მართალიც იყოს, მაგრამ ცაზე ისეთი პატარა ნახვრეტია ამოჭრილი, რომ ის კარგათ არა ჩანს!

მაგრამ ამავე დროს მარონას ფეკრებში სხვა აზრიც წამოერია.

— ვაი! ეს როგორ იქნება? მერე მზე ხო დადის ცაზე, ნახვრეტი როგორღა სჭრის ცას აქაც, იქაც... საითაც ავა?

ეს კი ვეღარ მოუაზრებია მარონას და გადაწყვიტა, რა უნდა მთხროს მამას, რა ნახვრეტია ცაზე მზისთვის ვაკეთებული.

— მარონა! მარონა! მოისმის შორიდან ძახილი. ეს დედა ეძახის მარონას. ის წამოხტა ფეხზე და გაქანდა სახლისკენ. მივიდა მდინარესთან და უნდა რომ გავიდეს მეორე ნაპირზე.

შევიდა წყალში, მაგრამ უცებ გაჩერდა. ის ბევრჯერ გასულა ამ წყალში, მაგრამ არა დროს კი არ შეუნიშნავს ის, რაც ეხლა დაინახა: ცა წყალიდან იყურება! ოხ, ღმერთო, რა უძარო მოჩანს ახლა მდინარე! რა არის შიგ, ვინ გააკეთა ამოტელა ძირი წყალში. მერე როგორ გავიდეს მარონა მეორე ნაპირს? ის შედგა და გულ-მოღვინეთ დაუწყო ყურება წყლის ძირს: იგივე უფსკრული; ის დაიკუზა — იგივე უძირო ლაყვარდი გამოიყურება წყლიდან. მხოლოდ მის ახლო-მახლო ნაპირზე კი მოჩანს ნაცნობი ლერწმები და ესმის ნაცნობი ჩუხ-ჩუხი წყლისა. მარონამ მოიბრუნა პირი მზის მეორე მხრისკენ, და გაქრა მოჩვენებაც. აღარა ჩანდა მდინარეში ლაყვარდი უფსკრული. იგივე წინანდელი პაწია წყალი, კენჭებით მოფენილი, იგივე თხელი ნაკადული, სადაც ქათამიც კი უშიშრათ გადიოდა. ამ აღმოჩენამ ძაან გაახარა მარონა. ის ტრიალებდა ხან აქეთ, ხან იქით და იკვლევდა თავის ახალ აღმოჩენას. დედა სრულებით გადავიწყდა მას. ის დიდ-ხან იდგებოდა კიდევ აქ, რომ თივაში მიმავალ მარკოზს არ გამოეფლო მდინარისკენ.

— ეი, შენ, რას გაჩერებულხარ აქ? არ გესმის, რომ დედა გეძახის! რაო, არ გინდა წასვლა?

— მინდა, მაგრამ წყალში მემუნიან ვასვლა.

— რაო?

— აი, შეხედეთ! მიუგო მარონამ და ჩაუშვირა თითი წყლის ძირისაკენ.

მარკოზი ვერ მიუხვდა მას.

— მერე რაო, რისა გეშინია, წყალი ხო პატარაა.

— პატარაა? შევეითხა ეჭვით მარონა. მაშ ეს რაღა, აბა უყურე, რამოტელა სიღრმეა შიგ!

— სიღრმე? რას ამბობ, მარონა, აბა მიყურე! უთხრა მარკოზმა და გააბიჯა წყალში ისე, რომ თითქმის წაღები არც კი დასველებია.

მის გასვლაზე, მარონასაც გამხედაობა მოემტა და ისიც გაეცა უკან მარკოზას. პატარა ხანს უკან მარონამ შენაც მიიბრინა.

— არა, რა სულელი ბაღია, ბუტბუტებდა მარკოზა, ხუთის წლის ბავშვა და ამისთანა თხელ ადგილასაც კი ეშინია ვასვლა.

III.

ზაფხულში, როდესაც დიდები მინდორში მიდიან საუშუალო, მარონა მარტო რჩება, მაგრამ სახლში კი არა. მის ეშინიან ქოხში; სულ რაღაც ქაჯები ელანდება. ის გაშავებული ბუხარი ხომ ისე დაღრენილი გამოიყურება, რომ მარონას სუ ტანში აყრალებს. არა მარონა ქოხში ვერ დადგება,

ის სულ გარეთ ატარებს დროს. მას ძაან უყვარს მინდორში ბალახის წიწქა, ჩიტების ჟივილ-ხივილი, ნათოტყევენი ბუჩქის ხულების შენება, ან არა და ზის სადმე ბუჩქებს შორის რებს ლაყვარდის ფერათ გადაგუმბათებულ ცას. შეყურებს მარონა, და მისი პაწია შუბლი იჭმუხუნება დაფიქრებული.

— როგორა ხედავს კაცი ან ცას, ან ბალახს, ან დედას და მამას ჰა? ფეკრობს მარონა. ან რით და როგორ ეყურება, აგერ თუნდა ლომმძვრალას წივწივი, მამლის ყვილი, რათ მყურება მე, ჰა. მარონაა გონია, რომ ყველა ამას ადამიანი პირით ისმენს და პირითა ხედავს. გააღებს პირს: მართლაც ხედავს კიდევ და ეყურება კიდევ.

— მაგრამ არა. იქნება პირით კი არა, თვალებით ეყურება და ხედავს? ეჭვობს კიდევ პატარა.

ხუჭავს თვალებს, ახლა მხოლოდ ესმის და ვერ კი ხედავს.

— ეჰ, ეს რა ყოფილა, მაშ თვალებით ვხედავ და რით ვისმენ?

ხელმეორეთ ხსნის და აღებს პირს, არაფერი არა შევლის-რა, კიდევ ეყურება. ხუჭავს თვალებს, არა, კიდევ ეყურება. მერე მან მოიაზრა, რომ ყურებშიაც თითი დაეცვა. ეჰ, ეს რა არის? შრ...შრ... ესმის რაღაც შრიალი, მაგრამ ჩიტების ქიკიკი კი აღარა. იცლის ყურებიდან თითს, შრიალი აღარ ესმის, მაგრამ ჩიტების ჰყვილი კი ეყურება, გაიმეორა კიდევ — ისევ ისეა.

— არა, რა არის ეს? ფეკრობს მარონა... რა არის და ისა რომ, სწყვეტავს ის თავის გუნებაში, ყურებით მე ჩიტების ჰყვილი მესმის და თითებით კი შრიალი. კიდევ სინჯავს თავის გამოკვლევას, ისევ ისე ხდება. არა სწორეთ რო ასეა, ასე! გადაწყვიტა მარონამ.

და როდესაც მუშები დაბრუნდნენ მინდორიდან, ის მირბის მამასთან გახარებული.

— მამი, მამი, მე ერთი რამ ვიცი!

— რაო, რა იცი, ჩემო შვილიკო?

— მე ვიცი, რომ ადამიანი თვალებითა ხედავს. მამას სიამოვნებით ეღიმება.

— ყურებით — კიდევ ადამიანს ეყურება ჩიტების ჰყვილი, თითებით კი შრიალი.

— რაო, რაო, როგორ?

— როგორ და აი ასე. თუ ყურებში თითს არ დაიცავ, გაივინებ ჩიტების ჰყვილს და, თუ დაიცავ მაშინ შრიალი გესმის.

მამას გულიანათ გაეცინა, მარონას დედამ კი მოუქნია შვალს კოვზი და უთხრა.

— წადი, წადი! კაცი საცაა დასანიშნი იქნები და მაგისთანა სისულელეს კი როშავ! არა, რატო არ დაუფიქრდები ხოლმე, ვიღრე იტყვი რაწმე. ადამიანს ყოველისფერი ყურებით ესმის.

— მაშ რატო არ ესმის ჩიტების ჰყვილიცა და შრიალიც ერთათ. როცა თითებს არ დაიცავ ჰყვილი გესმის როცა დაიცავ, შრიამული, რათა ხდება ეს ასე, ჰა? აბა შენ თითონა სცადე? და მარონამ კიდევ გაიკეთა ყურებში თითები.

დედამ არ იცოდა, რა ეზასუნხა მარონასთვის, და გაჩუმდა.

IV.

მარონასათვის ყველაზე ძნელი საქმე „ფიქრი“ იყო. ვერა-და-ვერა, ვერაფრით ახერხებდა „ფიქრს“ მარონა. რასაც იტყოდა, ყველაფერს უნუნებდნენ, ყველაფერი ისე არ იყო, როგორც წესია.

— შე, საძაგელო, ვერ იფიქრე და მერე თქვი, თორე რეებსა როშავ, ეტყოდნენ ხოლმე მას დიდები. რამდენს არა ცდილობდა მარონა, რომ დაფიქრებოდა ესა...

ბრძანებს, რომ ბიბლიოთეკარი თავისი სურვილისამებრ კეტავს და ადებს ბიბლიოთეკას. უთუოთ ეს შენიშვნა ნიშნავს, რომ აგვიანებს; შეიძლება მართლა ათასში ერთხელ ავიანდებოდა და დანიშნულ დროზე ვერ მოდიოდა, მაგრამ ეს ისეთი მოვლენა არის ეოველვარ დაწესებულებაში; რომლის აცდენა შეუძლებელია და მას არც გასაკიცნია. შესახებ სკამების მხედრობა ის შეთქმის, რომ, ძალიან მოხარული ვარ, რომ ის 18 სკამი, რომელიც სამკითხველოში დგას, არ ეოფნის ერთათ შემომსვლელ მკითხველებს; ამ ნაკლადიდი სიამოვნებით ავიცდებით თავიდან. ბოლოს ერთი შენიშვნა. რას სჭირდა იყო ბ. ავტორის გაზეთის ფურცლებზე ამხედრება? ნუ თუ არ შექდლა ზიანდათ გამოეცხადებია ჩემთვის, თუ რამე ნაკლი შენიშნა სამკითხველს? შე ეოველთვის მზათ ვარ მოვისმინო ეოველი სოფოქვლიანი და სამართლიანი შენიშვნები იმ დაწესებულების შესახებ, რომლის მხრუხველობა მიეისრნია.

ელენე ჯიხოვისა.

სამკითხველო საფე.

დიდათ მატოვრეული ქნო რედაქტორო! კთხოვთ შექდებს მამრეთ, რომ თქვენი გაზეთის საშუალებათ გულწრფელი მადლობა გამოეუცხადო იმ ზიროთ, რომელთაც თავიანთი წვლილი არ დაიშურეს ხიდასთავის უფასო სამკითხველოს სისარკებლოთ. ჭიათურიდან შემომწირველთა სია: თ. კონსტანტინე გურიელმა—2 მ., ივანე კობიძემ—1 მ., გ. ნანელმა—1 მ., თეოდანე დარხიამ—1 მ., გიორგი ლომიძემ—1 მ., ნ. ზეიტციემ—1 მ., ალექსანდრე ხბულაიანმა—50 კ., ბიჭიკო დუღუხავამ—50 კ., ლადო ნაკაიძემ—50 კ., უშანგი სანაშვილმა—50 კ., კოწია ჟღერტმა—50 კ., გიორგი ბაბილოძემ—20 კ., ბესარიონ ფირცხვალავამ—20 კ., თ. კეშელავამ—10 კ.; სულ 10 მანათი. ეკ ფულები მივიღე ბ. ანდრია კობიდიდან, რომელმაც კვლავ ადგვითქვა დახმარება, და გადაეცემა სამკითხველოს გამკეს ბ. ანტ. ი. რამიშვილს.

ქალთა კომიტეტის წევრი ოლიმპიადა კიკელიშვილი.

ანგარიში 1901 წლის

იმერეთის ეპისკოპოსის ვაბრელოს სახელობაზე დაარსებულ ბიბლიოთეკასა.

1901 წლიდან 1902 წ. ზირველი იანვრის-	მან.	კან.
თვის დარხა ნადლი	1,466	37

1901 წელს შემოვიდა:

1) წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისაგან.	100
2) თავადი ზროკოფი შარვაშიძისაგან	25
3) დეკანოზი ცაგარეიშვილისაგან	5
4) ექიმი სამსან თოფურისაგან	25
5) წიგნების სარკეილობისაგან	73 85
6) ნოქრებიდან შემოწირული წიგნების გაყიდვიდან.	15
7) შემოვიდა ორ-ორი მანათი წევრის ფული შემდეგი ზირებიდან: ვერა ჯორჯიკიასაგან, ნ. ა მსვიდისაგან, კნ. ვ. ნიჟარაძისაგან, უცნობისაგან, დ. კვირკვილიასაგან, მ. კოკოჩევისაგან, ვ. ლასპერიძისაგან, ს. ლართქიფანიძისაგან, გ. ბარათაშვილისაგან, ზ. კ. მაჭავარიანისაგან, ი. წ. მუდიქოვისაგან, დ. ნ. ხიკვიძისაგან, ა. ს. სოკვაძე-ლიძისაგან, ი. ანჯაფარიძისაგან, მ. გ. ფაღვალავასაგან, ი. ვ. ფცხელისაგან, ვ. ი. ჭილაძისაგან, დ. თ. დოღუხავასაგან, ვ. დემიდავისაგან	40
8) სარკეული გადაღებული ფულის	32 40
1901 წელს 1902 წ. ზირველ იანვრამდის შედგა სულ	4,782 62

1901 წელს დაიხარჯა:

1) სხლის ქირა	265
2) ბიბლიოთეკის გამკეს მიეცა ჯამგარი	180

3) დაიხარჯა კანთების და გათბობისთვის	87
4) წიგნების შექენა და ჟურნალ-გაზეთების გამაწვრა	179
5) წლის ახგარბის დაბეჭდვა	179
6) ინვენტარი და წვრილმანი ხარჯი	81
7) მისხურს მიეცა ჯამგარი	96
8) წიგნების ამკინძველს	50
1901 წელს დაიხარჯა სულ	905
1901 წლიდან 1902 წელს ზირველ იანვრამდის დარხა ნადლი	876

ბიბლიოთეკას მისდის შემდეგი რუსული და ქართული ნალ-გაზეთები: „ნივა“, „ვესტნი. ინოსტრ. ლიტერ.“, „ნივ. თურენიე“, „მირ ბოფი“, „ზასტირი“, „ტიფლის. ლისტ.“, „მე ბე“, „ჯეჯილი“, „ივერია“, „კვალი“, „ცნობ. ფურცელი“, „მწ მსი“, „მოგზაური“, „არგონავტი“; ამათში უფასოთ: „ნივ. თურენიე“, „მწემსი“, „ზასტირი“, „ტიფლისის ლისტოკი“, „არგონავტი“; ნახევარ ფასათ: „ივერია“, „კვალი“, „მთამბე“ „ცნობის ფურცელი“.

1901 წლის განმავლობაში ბიბლიოთეკას მიემატა 192 ქართული და 659 რუსული წიგნები. სულ შედგა 1,647 ქართული 1855 რუსული წიგნები. სამკითხველას ეუდა წლის განმავლობაში 643 თვიური მკითხველი, რომელთაც გაიტანეს წასაკითხათ 9,2 წიგნი. დღიური მკითხველთა რიცხვი წლის განმავლობაში 16,345 კაცი. მკითხველ საზოგადოებას შეადგენენ: გლეხები, ქალაქნი, თავად-ახსნურნი, სასულიერო წოდების ზირნი, ზროთეის მიხედვით: მხედლე, მუშა, ვაჭარი და მწაფე.

წიგნები გააქვთ ბელეტრისტული, ისტორიული და სოფამწვი ბოლ. გამგე ელ. კ. ჯიხოვისა. რედაქტ.-გამომც. ან. თ.-წერეთლისა.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ნ ი .

თფილისის კერძო სამკურნალო
ა. ზედვანიოვილისა
 (გუგია, ნიკოლოზის ქ., სახლი საგინაშვილისა, № 21).
 ტელეფონი № 247.

ავათმყოფებს იღებენ ყოველ დღე, კვირა დღეებს გარდ დ ი ღ ი თ:

კ. ი. ჭიჭინაძე — კბილის სნეულეზანი, 8—10 საათ მისკილ გუდკვანიშვილი — ნერვებისა და წამლოზა ელექტრონიოთ, 9—10 საათ., გარდა ხუთშაბ. და შაბათისა.

კ. გ. ფედოროვი — შინაგანი და ბავშებისა, 9—10

გ. გ. მაღალაშვილი — შინაგ. სამშ. ღ ხუთშ. 10—11

ვ. დ. ლამაშვილი — შინაგ. 10—11, სამშაბათს და ხუთშ. 1—2.

ნ. ა. მუღინი — ყურის, ყელისა და ცხვირისა, 11—12.

ი. მ. სასლშენიშვილი — კბილის სნეულეზანი, 10—12

კ. მ. გულიაშვილი — შინაგ. და ბავშ. 11—12.

დ. ა. გუდკვანიშვილი — ნერვებისა და შინაგ. 12—1

ა. გ. ბარსუკოვი — დედათა სნეულეზანი, ორშაბათო ბიოთ, ოთხშაბათ. და პარასკეობიოთ, 12—1.

ს. ა. კოინო — ქირურგიული, ორშაბათობიოთ ოთხ შაბათობიოთ და შაბ. 1—2.

კ. მ. ამბარდნაოვი — სიფილისისა, კანისა და საშარ- დესი, 1—2.

ს ა დ ა მ ო თ ი:

ი. ნ. თუმანიშვილი — დედათა სნეულეზანი, 5—6.

ა. გ. მაღალაშვილი — შინაგანი და ბავშებისა. 5—6.

კ ვ ი რ : ო ბ ი თ:

კ. გ. მაღალაშვილი — შინაგან ავათმყოფ., 10—12. სამკურნალოს აქეს საწოლი ოთახები. ფასი რჩევა- დარიგებისა 50 კაპ., ოპერაციები და კრაოტები მორი- გებიოთ. ერთი კრაოტი ღარიბთათვის უფასოა.

სტამბა კ. ი. მარტიროსიანცისა, დიდი ვანქის ქ., № 1—2

